Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера дениз ★ ЕРА, 25 ИЮНЬ, 1987 ШУ. ★ № 76 (7422). ★ Мах 3 кап.

БархIазлогIа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета ялхлагIча сессех бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

Селхан, город Грозне, театрально-концертни зале хилар бархIазлагIа хержача Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета ялхлагIа сесси. Из хьайиллар республика Лакхехьарча Совета председатела депутата **Х. М. Витушева.**

Хьал а гIайтта, сий дир Лакхехьарча Совета пхелагIа сесси хинначул тIехьагIа чакхъяьннача юкъа кхелхача депутата А. Д. Кагерманова.

Сессе ладийгIар мандатни комиссе председатела **А. В. Шаршавых** яьча докладага, бакъийр керда хержача депутатий А. П. Бондара а А. А. Просвирова а полномочеш.

Сессе дувца оттадаьдар ер дешаш:

1. «Къахьеганза йоахача доходашца лоаттабу къовсам чIоагIбарах хьакъехьарча» СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа пайда эцара практика дIахо тоаяра Нохч-ГIалгIай АССР советски, боахама органий декхарех».
2. Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдарах.
3. Цхьайолча массазарча комиссей составашка хувцамаш дарах.

«Къахьеганза йоахача доходашца лоаттабу къовсам чIоагIбара хьакъехьарча» СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа пайда эцара практика дIахо тоаяра Нохч-ГIалгIай АССР советски, боахама органий декхарех доклад йир НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела депутата **Х. Х. Бокова.**

Цу дешах йолча пренешка къамаьлаш дир депутаташа: **А. А. Мякиева** — КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара, **И. А. Албастова** — НГIАССР юстице министра, **И. Т. Сотникова** — халкъа депутатий Урус-Мартановски районни Совета исполкома председатела, **П. М. Исаевас** — Наурски района «Россия» яхача колхоза жаIуно, **М. А. Арбиева** — НГIАССР Госагропрома председатела заместитела, **Ш. Ш. Баймурадовас** — Гудермесски района «Кошкельдинский» совхоза комсаш лелаечо, **П. Г. Кащеева** — НГIАССР халкъа тIахьожама Комитета председатела, **Ш. М. Хаджиева** — Нохч-ГIалгIай гIишлошъяра управленена чуйоагIача СМУ-2 бригадира, **Р. И. Зыгаловас** — НГIАССР бахача наха бытовой гIулакхаш дара министра, **У. А. Арсукаева** — НГIАССР жилищно - коммунальни боахама министра, **Е. А. Наджирова** — автомобильни транспорта территориальни объединене начальника, **М. З. Бурухановас** — Грозненски района Старо-Юртовски птицефабрика птичницас. Пренешка иштта къамаьл дир **А. Ф. Зайцева** — НГIАССР чурча гIулакхий министра заместитела, **А. С. Клюшникова** — СССР чурча гIулакхий Министерства БХСС Керттерча управлене начальника заместитела.

Депутаташа массане къоабалбеш тIайийцар дийцача дешах бола соцам, НГIАССР Лакхехьарча Совета VI сесси кийчъярца дувзаденна гражданаша ахийтача письмошки заявленешкеи ювцаш йола факташ тахкара комисси хержар.

Цул тIехьагIа Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдарах НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиума секретара депутата **С. Н. Кожуховске** яьча докладага ла а дийгIа, доагI-доагIа законаши соцамаши чIоагIдир депутаташа.

Цхьайолча массазарча комиссей составашка хувцамаш даьд Лакхехьарча Совето.

Сессе хьежар жилищно-коммунальни боахаме а бахача наха бытовой гIулакхаш дара а йолча массазарча комиссе запросашка. «Грознефтеоргсинтез» производственни объединене генеральни директора **В. И. Гречкога** яь — Заводской района центрера Черноречье яхача поселке кхаччалца бода трамвайни никъ баь йистебаккхара ханах, депутата **В. П. Бабенкос** халкъа депутатий Грозненски городской Совета исполкома председателага **В. М. Шамардинга** яь — школай, профтехучилищай преподавателаштеи медицински болхлоштеи лаьрхIа жилищни гIишлон кооператив вIашагIйолларах.

Цу запросех доаггIаш дола соцамаш тIайийцар.

Цу тIехьа ший болх чакхбаьккхар Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета ялхлагIча сессе.

Лакхехьарча Совета сессе дакъа лоацаш хилар РСФСР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр, РСФСР Лакхехьарча Совета депутат **В. М. Виноградов**, РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума отдела заведующи **Б. А. Столбов.**

Кхалнаьха Дерригдунен конгрессе дакъа лоацарашка моаршал хоатташ М. С. ГОРБАЧЕВА аьнна дош

Деза хьаший!

Хьамсара, новкъостий, доттагIий!

Шоана хьалхашка къамаьл де вехарах дег тIара баркал оал аз. Хетаргахьа, шун зе кхийна хургда, советски наха шо — конгресса делегаткаш — мишта лоархIаш, дезаш, безаме тIаэц. ХIаьта из кхетадеш а да, хIана аьлча оаш де лерхIараш, шоана дагалаттараш а йоакхонаш а тхачарна тара я. Шоай конгресс оаша Москве чакхйоаккхаш хилар, советски наха тIаэц тха пачхаьлкхен машар безача политиках тешам болар санна. (ТIоараш тох).

Шун конгрессо де лерхIараш доккхий а сийле а да — планета тIара вахар кIалхардаккхари из нийсхо йолашагIеи хилийтар. Дунен политика а саготагIа дола декхар да из тахан.

КхоалагIа эзар шу долалу ха хьатIакхоачача хана адамле декхарийла да атта йоацача дуккхача проблемай майра а корта болаш а мах бе. Уж — энергетически ресурсаш кIезигъялар, моцал, итташ, бIаьш миллионаш бола нах къе бахар, дерригача мехкашка хIана дац, аьнна эколотически гIулакхаш вIаштIехьа ца хилар; хьалхагIа хинна а, хIаьта хIанз кхы IотIакхийтта а керда унзара лазараш. Бакъда, дунен масштабера уж ерригa а кхыйола а проблемаш, иштта е вешта, ювзаенна я ядерни тIема кхерам дIабаккхара декхарца. Ядерни доацача, низ-Iоткъам юкъе боацача дуненга дугача боламца мара дац адамлен прогрессага долха наькъаш. Укхаза да атта йоацача, драматични а дуккха дика хIамаш хиларга дог доахийтача а хаю хьалхашка увттадеча декхарех лоархIадергхилара дIоагIа.

Къиза тIемаш, пачхаьлкхенаша, классаша, наха шоайла къувсилга юкъе хинна, адамлен дог-уйла айлуш а ийрча йоалаш а хинна истори, цун ерригача трагедешцеи триумфашцеи юхаязде вайна цхьаннена бокъо ениаяц. Бакъда, из да ший общность кхета ца яьча адамлен, йийкъа хиннача адамлен истори.

ХIанзара дуне геттара бебе дале а, хIара халкъ шийна хьаштдар хьахаржа, шеко йоацаш бокъо йолаш дале а, дунен сообщество бIарчча цаI хилар теркалданза дарггдац, вайх, хIанзарча ноахалах, Лаьттан тIа вахар хургда е хургдац тийша дола ха хьатIакхаьчай хIанз.

Шун конгресс — дунен тIа хулаш латтачун хьалхара тайп-тайпарча мехкашкарча наха шоай декхар кхетадара хьакъехьара сакхетам тIа-тIа боккхагIа хулаш хилар къаьгга хьагойтар.

ХIанз - хIанз катастрофа хьатIакхоач, яхаш хьежаш багIа кIаьдбеннаб нах. ТIа-тIа дукхагIа кхетадеш латт, пачхаьлкхенаш вIаши къестаеча идеологически, экономически, политически доазонашта тIа гIолла кулгаш дIа-юха кховдадича мара кхерам тIера дIабаккха йиш ца хилар. ХIаьта са ала безам ба, кхы мел долчул тIех машара абсолютни приоритет хилар алхха кхалнаха диззагIа, эмоциональнегIа, ирагIа тIаэцаш долгах. (ТIоараш тох).

Къаьнача притчас йоах: дунен тIа да керттера кхо хIама. Вахара низ а унахцIено а луш йола тух-сискал. Замай бувзам хулга Iалашду книжкаш тIарча хьаькъало. Вахара тай хоада ца дайтар кхалсаг я. (ДIаьхдаь тIоараш тох). Эггара докхагIа хьаькъал долча наха массе хана белгалбаьхаб машаф чIоагIбечара кхалсага лоархIам, дIоахьденна кортош шелде, бирсаденна дегаш кIаьдле цунна могаш хилар. ХIаьта тамашийна хIама дац, аламаш лораделга а дебаделга а Iаламо тIадиллача кхалнахах, щоашта болча пайдана боаца, хьинаре, геттара чIоагIа машара идея тахан лораераш хулга. (ТIоараш тох). Кхалнаьха организацей а боламий а хьинареча, тIах аьннача тIема духьаларча инициативехи выступленеехи общественно - политически климатах дIакъоастае йиш йоаца башхало хиннай.

Дунен тIарча кхалнаьха боламо дикка чIоагIъяьй машара а дикача дегара хилара а потенциал. Цо шийга ладувгIа дезача дIакхоачадаьд гIулакх. Из — политика реальни фактор.

Кхалнаха обществана лур а цар цунна дала йиш яр а тийша да кхалсага реальни бокъонаш ялар, социальни защита яр, цунга доагтIаш дола социальни дика хьал хулга Iалашдар обществана де магарах. (ТIоараш тох). Кхалсага эмансипаци яра боарам — ерригача обществана эмансипаци яра бакъбола бустам. «Бокъонца йола «паргIато» хила йиш яц, я а яц е хург а яц маIача нахагахьа законагIа совле йолча привилегеех кхалсаг мукъа ца яькхача», — уж В. И. Ленина дешаш. (ДIаьхдаь тIоараш тох). Царна аз дIатIатохаргдар, кхалсагагара хьал—моллагIча пачхаьлкхен демократизма барометр, цига сага бокъонаш лоархIе лархIац хьахьокхаш дола хIама да, аьнна. (ТIоараш тох).

ЛоархIамегIйола пачхаьлкхен решенеш тIайеча шоай оаз дIахозилга, лоIам теркалбелга деха а доагIаш дIадех дерригача дунен тIарча кхалнаха. Шоай къахьегама, шоашта ховчун, де могачун обществас мах белга, цар вахара хьаькъал, дегай йIовхал а дегаш кIаьда хилар а цунна эшилга ха безам ба цар. Царна ха безам ба шоай дезалаш цIаккха вон кIалбутарг ца хилар, лерттIача вахара хиланза даргдоаца хьалаш тешшаме Iалашдергхилар, шоай берашка дешийтаргхилар, хIаьта цамогаш хиннача бера массаза а цовкъостал дергхилар.

Шоана, хетаргахьа, ха хьашт хургда тхоай мехка цу ерригача проблемашка тхо мишта хьеж, уж къоастаяра оаха фу ду.

Шоай Сийлахь-йоккхача революце 70 шу дизар кастта деездергда советски наха. Адамлен исторе чухь дуккха хIама духхьашха даьд цо. (ТIоараш тох). Нах боацабераш боацача, мецабараш а цхьаккха дакъа доаца а нах боацача, хьабе болх боацараш а дешар - йоазув ца ховраш а боацача цивилизацега бода никъ духхьашха хьабийллаб. Къахьегама халкъа ший хьаштий духьа общество хьае духхьашха таро хиннай. Доккхий а кагий а къамаш цхьатарра бокъонаш йолаш хиннад духхьашха, хIаьта хьаьй ше санна яр кхы йоаца интернациональни сообщество. Духхьашха хьахиннай ший хIара гражданин духовно дегIаварца, цун сакхетаме политически хьинар айдаларца хьаштдолаш йола пачхаьлкхе. 1917 шу хьатIакхаччалца цхьаь цхьан пачхаьлкхено, цхьаь цхьан демократически законодательствас Советски Iаьдало ше хьахиннача хьалхарча бетташка кхалсага даьча дикача хIамах ах а даьдац. (ТIоараш тох).

Боккъалдар аьлча, СССР маIача сага нийсса бокъонаш йолаш я кхалсаг, хIаьта цхьадолча хIамашка диллача — кхыметтел йоккхагIа а. (Зале багIараш белалу. ТIоараш тох). Къахьегамах мах луча цхьаккха дискриминаци яц. Дешара, балха тIа лакхъялара, парте, правительственни а Iаьдала моттигашкарча органий а балха тIа дакъа лацара цхьатарра хьалаш да. Халкъбоахама дерригача доакъошка болх беш ба кхалнах, унахцIено лораяр, просвещени, культура санна долча доакъошка дукхагIа ба уж. Цул совгIа: лакхера а юкъера лаьрххIа а дешар дийшача специалисташта юкъе 60 процент бараш кхалнах ба тханцига. (ТIоараш тох).

Укхаза дийцачох ала йиш йий-те цу даькъе — тханцига деррига а хила доагтIача тайпара да? Духхьал дIааргда аз шуга: яц.

Цхьадола кхоачамбоацараш, къаьст-къаьстача наьха хулача тайпара, тха обществах доахка дикагIдола гIулакхаш дIахохьолга санна да. Общественни производстве, политически, Iилман, культурни балха тIа кхалсаго хьинаре а цхьатарра бокъонаш йолаш а дакъа лацаро кхалсага сий, ше-ше дукхагIа лархIар, ший бIубенна хила айдаьд, маIача сагах тийша хIама доацаш хилар чIоагIдаьд. Бакъда, из массаза яхар санна, чакхдалацар цо даим леладеш хьадоагIа — наьна, сесага, кхетам лучун гIулакхаш кхоачашделга аттача доаккхаш. Обслуживане а торговле а даькъе кхоачамбоацараш хиларах нрьелар цхьайола проблемаш. Долче, кхалсага тIабужа социальни мухь боккхагIа хилар.

Дезала унахцIенагIа хулийтилга, цун правственни потенциал айелга, аз кхетадечох, чIоагтIа актуальни, социальни декхар да.

Шоана, кхетадеш ма хиллара, хов геттара теркам тIаозача а Iалаьмате чоалханеча кIоарггача а хувцамий ха тха обществе латтилга. Оаха цох перестройка оал. (ТIоараш тох).

Перестройкас йиш хулийтаргъя социализма потенциал йолчча бесса хьаелла. Цунна халкъа деррига низаш юкъеоз оаха. Инициатива, кхоллама, хIамах геттара дика кхетача наха никъ хьабелл. Цу сийлахь-боккхача балха тIа хIаранена де хIама а моттиг а корайоагIаргъя. ХIаьта тхо шевар дIахо дешаш а перестройка хьалашка болх бе тхоайла Iомалуш а да. Дувцар да, социалистически строй дикагIча оагIорахьа тоаяр, цун принципиальни кIийлен тIа дулла гуманизм, сага сий делга дегIадоаладарах, социалистически Даьхен гражданина цIи кердача лагIа тIа йоаккхаш айярах. Из оаха ду шеррача демократега, хIама къайла ца кхаьарга а гласностага а гIолла. Нийсхо лелаяро а нанах тешам бенна хиларо а, царна дагардар теркал даро а цох когтIортилга яро а, законаши моральни нормаши телхаярца цхьаккха тайпара машар ца хиларо, харцлувраш, нах Iехабераш, тийшаболх лелабераш, наьха хьакъ дуараш хьагучабахаро — цу цхьан хIамо хоалуш хийцад общественни вахара деррига хьал, дIаяхар дукха ха еце а. (ТIоараш тох).

Советски кхалнах ма могга дукхагIа хьамукъабаха а перестройкана долча гIулакха цар инициатива айе а безам ба тха. Цунна тIаберзабаь боккха гIа баьккхаб оаха дукха ха йоацаш, Берригача мехка женсоветаш вIашагIъехкай, советски кхалнаьха Комитет керте латтача цаI йолча системе уж вIашагIа а тохаш.

Женсоветий балхах доккха беркат далар догдоах оаха. Женсоветаш — кхалнаьха хьинара, инициатива шоай тайпара аккумулятораш. Iалаьмате боккха лоархIам бола мулакх да царна тIалаттар. Вахара юкъе, хIара городе, хIара юрта, заводе, нах бахача квартале, цIагIа болх беш йолча женсоветашта, моллагIча

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача Грозненски завода установкашта юкъе яьржача яхье хьалхалаттачарех цаI я № 21-1 йолча установка коллектив. Ше укх юбилейни шера тIайийца доккхий социалистически декхараш толамца кхоачашдеш хьайоагIарех я из. Уж толамаш доахача дизза дакъа лоац вокккхагIволча оператора Шеин Владимира кулгалдеча смена коллективо. Цун керттердар да ший коллектива болх цо кхетамца вIаштIехьбаккхар, хIаранегара доагIаш дар хьадехаш хилар.

СУРТА ТIА: вокккхагIвола оператор В. Шеин.

А. АЙРАПЕТОВА сурт.

МАШАР ДУХЬА, БЕРИЙ ИРАЗ ДУХЬА

Кхалсага маьршача вахарал дезагIа хIама дац, цIена сигале горал, гIоздаьнна делаш дола бер хьахазарал доккхагIа ираз дац цун. Ше хьаеше а хIама хьакхолларца шоа чIоагIбеннача кхалсаго ше кхо ца еш къовсам лоаттабу адамашта гIайгIа а бала а тIабахьаш мелдолчунца. Вахар луш йолча цо, даим кхетабу из лорадара бола — лаьттан тIа кхоана хургдолчун тIехьа — ший сийлахь - боккха бехктокхам. Адамий цивилизацена замалар кхерам тIатесса, вай планета тIа IотIаолладенна улла ядерни тур шекйоацаш а денале а тIера дIадаккха гIерт из.

ТIехь-тIехьа чIоагIагIа ек машара, хIама хьакхоллара, къаман кортамукъаленнеи социальни нийсхоннеи тIехьарча къовсаме кхалсага оаз. «2000-гIа шу тIакхоачаш — ядерни герз доацаш! Машара, нийсхонна, дегIадахкара тIехьа!» — цу девизо Москве боалабаьб пхе континента викалаш. 23 июне Съездий Кремлевски двореце кхалнаьха Дерригдунен конгрессе гулбелар 150 совгIа болча мехко бахийтараш.

Бе-бе политически уйлаш, нигат, социальни хьабаьнна моттигаш йола нах, форманна а доацаш, гуччахьа вIаши къамаьл де а дагабовла а кийча ба. Дикадар де гIертара уйлаша хьалха а даьккха, вай заман эггара а керттерча болама — планета тIа машар лоарбара тIехьа низаш вIашагIтоха лаьрхIа гулъяь я из.

Президиуме — конгресса кийчо яра йолча Дунен халкъашта юкъерча а советски а комитетий членаш, къамий, дунен халкъашта юкъера, регинальни организацей, кхалнаьха общественноста болама кулгалхой.

ТIоараш детташ безбаь тIаэц гулбеннараша КПСС ЦК Генеральни секретарь **М. С Горбачев**, КПСС ЦК секретараш **А. П. Бирюкова**, **А. Ф. Добрынин.**

Дерригдунен кхалнаьха конгресс хьаеллаш Дунен халкъашта юкъерча кхалнаьха демократически федераце президента **Фрида Брауна** конгресс вIаштIехьъяккхара инициатор йолча Федераце цIерагIа моаршал делар конгресса берригача доакъашхошка а сийлен хьаьшашка, дег тIара баркал аьлар форума докъашхой Москве тIаэцаш болча советски кхалнаха.

Москве кхаьчаб, аьлар цо, болхлой, ахархой, парламентареш, министраш, политически общественни деятелаш, мехкарий а ноанош а, анеш, кхыметтел аней ноанош а бола, адамлен аханел тIехболча кхалнаьха викалаш. Тхо хIана даьхкад укхаза? Цу хаттара дола жоп, дувц дIахо оратора, лургда сона, хетаргахьа, шин эзар, хIаьта дерригача жопий маIан цаI хургда: вай цаIаш да, машара, нийсхонна бакъдолчоа тIакхувш вIашагI а кхийттад.

Фрида Браун тийша я конгрессерча дискуссе юкъара вай вIашагIтохашдар дукхагIа хилар хьахьокхаргдолгах, конгрессо таро лургъя вIаши дагардар, идеяш йовза, проблемаш ювца. Дувца-м йиш я вайга тIаккха ла а дувгIа вай. Укхаза шийдар ала безам мел болчун къамаьл де таро хургъя. Конгресса организаци цу гIулакха кийчъяь я.

Конгресса доакъашхошка моаршал хоатташ къамаьл дир **М. С. Горбачева**. Цу къамаьлага чIоагIа уйла тIаяхийта ла а дийгIар, тIоараш детташ тIа а ийцар.

Председателал деш хиннача Фрида Брауна баркал аьлар М. С. Горбачевна дег тIара моаршал хаттарах. Иштта баркал аьлар цунна а советски правительствана а машара политика лелаярахи герз Iоадара тIехьара кхохкам дIабаккхара тIехьа боккха болх беш хиларахи.

Дерригдунен кхалнаьха конгрессага ООН-а генеральни секретара **Перес де Куэльяра** яйта послани хьахкайкайир социальни дегIакхувлара а гуманитарни дешашта а йолча ООН а Венерча центре директора М. Энстис.

Послане тIа белгалдоаккх, Нейроберча конференцегара дIайийккхача йоккхагIчарех йола кхалнаьха форум массанена а нийсхо хулга кхоачадарга бодача наькъа керда талгIи хилар. Укхаза къоастадергдола дешаш ерригача дунен халкъашта юкъерча обществана а боккхача лоархIаме хилар. Перес де Куэльяра белгалдоаккх, къаман а дунен халкъаштаюкъерча а боараме решенеш тIайеча, хьалха а санна, кхалнах кIезига хилар вIаштIехьдоаци л г а. Кхалнаха шоаш хетар ала йиш йоацача, шоай опыт дIайовзийта йиш йоацача политически процесс йизза ца хилар. Со тешаш ва, конгрессе шун дискуссеш йолча хана, 2000-гIа шу тIакхоачача а дIахорча а хана вай дунен хьал къоастадеш йола решенеш тIаэцача, из дош оаш дикагIа кхетадеш хиларах а, цига дизза а цхьатарра бокъонаш йолаш а дакъалоацалга Iалашдара гIулакх оаш чакхдоаккхаргхиларах а, йоах послане тIа.

Трибуна тIа я гобаьккха Кене, Норвеге, Японе, Мексика, Инде, США, СССР дахкийта бераш а гонахьа а долаш **Патрисия Монтандон** — «Бераш машар хьакхоллараш санна да» яхача дунен халкъашта юкъерча организаце исполнительни директор. Вай массане а, аьлар цо, бера вахарал бочагIа хIама дац, хIаьта бераш доадарал унзарагIа а хIама дац. Вай ца лорайича хьан лораергъя берий кхоане, хьан лорадергда планета тIара вахар, вай берий бераш? Цар ираз бахьан, цар вахар бахьан болча къовсаме шоай низаш вIашагIтохар — цунца гу соана эггара доккхагIа а вай дегах лета а дола вай массане — Лаьтта яхача планета тIарча кхалнаьха декхар.

Планета тIарча берий цIерагIа М. С. Горбачевна бераша лу хрустальни глобус — Лаьттан символ. ЗIамига хрустальни глобус лу Фрида Брауна.

Пленарни заседане къамаьлаш дир Греце кхалнаьха Союза президента, «Кхалнах дикадар хьа а хургдолаш лакхача боараме вIашагIкхетара тIехьа» яхача бувзама Дунен халкъашта юкъерча комитета кулгалхо **Маргарет Папандреус**, «Къаман кортамукъале экономически интеграци хилара тIехьа» яхача латиноамерикански ассоциаце президента Эухения Мартинес (Мексика), «Халкъашта юкъера машар чIоагIбарах» яхача Ленински преме лауреата, Индийски кхалнаьха Къаман федераце сийлен президента Аруна Асаф Алие, Ерригафрикански кхалнаьха Организаце генеральни секретара, Ангольски кхалнаьха Организаце президента Р. Нетос.

Конгресса комитета президиум, вице-президент, генеральни секретарь Ф. Браун, З. П. Петухова, М. Вире-Туолинет хиларах хоам бир.

Делкъел тIехьагIа дIахьо болх беш хилар конгресса бархI комисси кхо центри. Дискуссеш дIайолаелар вай заман дуккхача проблемаех, тайп-тайпара вIашагIкхеташ, вIаши ду къамаьлаш хилар, цар темаш конгресса доакъашхоша шоаш хьалхайоахаш яр. Фрида Брауна белгал ма даккхара, форум вIаштIехьъяьккхай берригача доакъашхошта «Шоай цIагIа болаш санна хетаргдолаш».

(ТАСС).

КОМБАЙНАШТА ТIЕХЬА—СЕЯЛКАШ

Назрановски районерча «40 лет Октября» яхача совхозе укх шера Iалашде деза 14136 тонн, гIожеи 28041 тонн мошеи доакъар.

...БIарг дIа ма кхоачча дада цу боахама баьццара кхаш. 2780 гектар лаьтта дIалаьцад доакъара лаьрхIа дIайийначча хьажкIаша, тайп-тайпарча баьцаша, кхыйолча культураша.

Дика хьувкъаш доагIа ялаташ, баьцаш. Цхьаяраш чуэца йолаяьй. Директора заместитель З. Гиреев керте а волаш, комплексни отряд я доакъар Iалашдеш. Цу комплексана чуйоагIа подрядни ши бригада. Вай лакхе дийцача доккхача кхай тIара доакъар чудерзаде могаргдий-хьогI 44 сага, аьнна хеталу. ХIана аьлча, царех хIаранена 63 гектар совгIа кхоач. Бакъда, цу кхашка хIанз лелача техникага хьежача кхетаду хийцца могаргдолга.

ЦаI шоллагIчул хьалха яла гIерташ, йолх Гелисханов Абуязитеи Полонкоеи Мувсаси лелаю комбайнаш. ЦIена хьокх цар рожаца вIашагIъэяь дIайийна рапс. Безо мухь лу хIара гектаро — 250 — 280 центнер. ХIара комбайн дийнахьа — 600 центнер баьццара доакъар кIоагашка дIадахьийта дезаш я. Цхьабакъда, подрядни хьисапе болх беча цар юкъера лаьрхIача 900 — 1000 центнер хьокх хIара дийнахьа. Иштта къахьег кхыча механизатораша а. Силос чуйоллача сиха дIаух самосвалаш. Олигов Мухьмада, Беков Назира машинаш тIа цIе байракхилгаш ягIа. Лакха къахьегама овсарле йолаш уж болх беш хилара тешал да из.

Атта декхар дац царна, чуйийца моша доакъар фермашка дIакхухьача кхыболча водителашта, трактористашта хьалхашка латтар. Цар хьинарах тийша ба кхыча технико бу болх а. ХIаьта лоацчача хана 17540 тоннал совгIа силос йолла езаш я.

Доакъар чуэцараштa тIехьара ца йоалаш лел укх деношка оахам ду агрегаташ а. Цхьан шера хьахула баьцаш, соахка гурахьа доакъара дIайийна культураш чуйийца кхаш мукъадоаллаше, лаьтта а оахаш, доакъара хьажкIаш дIаюв. ШоллагIа хьувкъам а чIоагIа накъабаргба доакъара база чIоагIъяра.

Лаьтта оахаш, хьажкIаш дIаювш къаьст-къаьста подрядни звенош я. Оахам деча хьинаре къахьегарца белгалваьннав низ болча «Кировца» тIа болх бу Зурабов Шабазгири, Кодзоев Ваха, кхыбараш.

ХьажкIаш дIаювш кхо агрегат лел царна тIехьа. Царех цхьанне тIа вагIа цIи хеза ахархо Социалистически Къахьегама Турпал Кодзоев Бахьаудин, вокхан тIа — цу звенора механизатораш Оздоев Iусман, Гадиев Микаьил.

ШоллагIча хьувкъама ялат дIадера а моша доакъар Iалашдара а темпаш хIара дийнахьа сихлуш йоагIа.

М. КАРАЕВ.

РЕСПУБЛИКА КОЛХОЗАШКЕИ СОВХОЗАШКЕИ 22 ИЮНЬ ХЬАТIАКХОАЧАШ ДОАКЪАР IАЛАШДАРАХ ЙОЛА СВОДКА

районаш	йол	сенажи силоси	баьца хьоар	деррига доакъар хIара хьайбана лаьрхIа (доакъара ед. цент.)
Урус-Мартановски	70	12430	80	4,6
Шалински	4575	9460	212	4,2
Ачхой-Мартановски	227	8272	359	3,3
Гудермесски	3330	5034	—	3,3
Шелковской	12663	31554	1840	3,2
Грозненски	5378	27256	335	2,9
Малгобекски	1391	3850	—	2,4
Надтеречни	3853	5242	—	2,4
Наурски	6683	1231	309	1,5
Сунженски	1764	10959	209	1,3
Госхозаш	440	150	90	1,3
Назрановски	979	4800	—	1,2
Ножай-Юртовски	791	1883	—	1,2
г. Грозный	55	500	—	1,2
Веденски	220	4080	—	1,1
Советски	513	400	48	0,5
Республике гIолла	43132	129101	3478	2,4

ДИКА КЪАХЬЕГАШ...

Сийлахь - йоккхача Октябрьски социалистически революце 70 шу дузача укх юбилейни шера къаьстта дика къахьегарца белгалъяьннай Карабулакерча химически реагентий завода коллектив. Цо 23 июне кхоачашъяьй укх шера ялх бетта продукци арахецара план. Цу юкъа заданел совгIа 500 эзар сома маьха продукци арахийцай.

Соахка укх ханаца нийсдича къахьегама овсарле 2,5 процент планал совгIа лакхъяьннай.

Технологически режим нийсса лелаярах, оборудованех, механизмех бизза пайда нийбарах ер бутт чакхбалале заданел совгIа кхы тIа арахецаргъя 27 эзар сома маьха товарни продукци.

А. ГИРИЕВ.

Кхалнаьха Дерригдунен конгрессе дакъа лоацарашка моаршал хоатташ М. С. ГОРБАЧЕВА аьнна дош

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

кхычарел дикагIа йовза йиш я кхалнаьха а цар дезалий а проблемаш, ханнахьа новкъостал де, хиланза яргIоацача моттиге Iаьдала органаш оарцагIа а йоахаш.

Белгалдаккха безам ба са цхьа дош — хьатIахула тIехье кхеелга. Хьалкхувш йоагIа керда ноахал. Социализма эстафета боккхагIчаргара дIа а ийца, дIахоякь еза цо, вIаши тийша хулга тIа-тIа дукхагIа хулаш латтача дунен тIара гIулакхаш кердача тайпара леладе хила еза из.

ХIаьта дезале, школе, массанахьа а хургвола гражданин зIамига волча хана денз ший халкъ, цун культура, кхыча къамех а расех а бола нах, цар культура, вахара хьисап лоархIаш хьалкхевара кхалсага геттара боккха бехктокхам тIабуж. (ТIоараш тох). Цхьан планета тIа баха а болх бе а безаргба таханарча кIаьнкийи йиIигийи, вай леладечул дукхагIа вIаши гIулакхаш а леладеш.

ДIадоладаь гIулакх толаргхиларах тешаш да тхо. Го баьккха моастагIий а болаш, дахара тIехьа, Iалаьмате боккха а тIехьабиса а хинна мохк революционни эргабаккхара тIехьа къовсам лоаттабара турпала а унзара а никъ баьча тха обществана кхоачашдулургдола декхар да из. ХIаьта из кхетадеш ма хиллара, Iалаьмате хала да — из оаха кхетаду, тха хьалхагIа хиннача а тахан долаш долча а дуккхача хIамай хьакъехьа кердача тайпара уйла яйт цо, майра, цхьа моллагIча тайпара йоаца решенеш тIанийелга, геттара боккха бехктокхам хулга а хьинаре гIулакхаш чакхдоахилга а дIадех. Воайх йоахка дуккха оамалаш эшае езаш хул вай, хIана аьлча, хьалхагIа дуккхазза дийццача тайпара, вай дерригаш — воай заман нах.

Кердача тайпара уйла ярга довла атта хиланзар тхона. Тха чура проблемаш духхьал хIанзарча хано дIадеххача тайпара къестае а доаггIача тайпара къоастае а эшаш хиларах хинна ца Iеш. Из хьахилар замано дерригача адамлегара дIадехачунна дала деза жоп лехарах. Цо дIадехар унзаро да. цу тайпара хIама хIанзалца нийсденнадац.

XX бIаьшере чакхйоала ха — цивилизацеи исторе гола тоха ха. ВIалла ца хиннача бесса Iилмеи техникеи дегIаяро тIема гIулакхашка переворот яьй: кхыметтел цун зIаммига дакъа эккхе а, планета хIалакьергйола герз 5с кхаьчад нахага. ГIулакх цу тIа дIатIа ца кхачийтар — эггара керттера декхар.

Бакъда, укхаза йолаш я кхыйола оагIув а. Нравственно дац Iилма-техническа прогресс хьалхеста а еш, цох хьахулачох пайда эцалга Лаьтта тIа бахача нахах доккха доацача даькъан мара бIаргаго аьттув ца хилар. БIаьш миллионаш нах ба кер биззалца хIама ца юаш, деша - язде ца ховш, хIаьта тIа тхов боацараш а ба. ХIаьта эггара унзарегIдар— гIелал кIалбисарах, лазарах, хиланза даргдоацар ца хиларах хIара дийнахьа довш дола бераш. ХIаьта из хул XX бIаьшере чакхйоалаш, — электроника, «баьццарча революцей», космосе ахара, массехк миллиард саг вузаве, царна барзкъа тIадувха, царга дешийта доазув доаца таронаш йолча бIаьшере. Бакъда, цу таронех-м цхьа моллагIа кIезиген вон пайда ийца Iац. Империализмо уж сага духьала ерзаю. Цу духьа, царна сихдаь тIема герзаш хьадар качдолларах, Iилма - техническа прогрессах хIанз а сов боккха мах текха беза наьха. ДоккхагIа хулаш доагIа дукха йоацача дегIаьльхкача паччахьалкхенаштеи Азе, Африка, Латински Америка итташ-итташ долча мехкаштеи юкъера доазув. Катастрофически боарамашка кхаьчад цар финансови декхар, из да капиталистически «Къулбаседен» банкай а корпорацей а шоашта товр хилча кхоачам хетарахи шоаш ма дарра гIаьрала гIулакхаш леладарахи хьахулар.

Дунен тIехьадисача даькъаца цхьан боараме доаца гIулакхаш дIа-хьа леладарахи цунна эксплуатаци ярахи хьахула дерригача адамленна дола кхерамаш хIанз нийсде йиш я массанена а болча ядерни экологическии кхерамца.

Кхыча дешашца аьлча, дегIалахкар духьа герз дIадаккхар, дIа-хьа тешам болар, дIа-хьа гIулакхаш леладар — гой, уж ба-кх духхьал царца мара а доацаш, кхоаненга лаха йиш йола «кхо низ». Альтернатива хIанз яц. (ТIоараш тох).

Из кхеталар шерра чудолл дуккхача наха юкъе. низ болча политически сферашка. ХIаьта эггара лоархIамедар да сихдаь герз Iоаделга юхатохара хьинаре позици, вIаштIехьдаьха гIулакхаш, тIема кхерам лохбара барт бе йиш хулийта хьдда инициативаш хьаллоацилга цох хьахулаш хулга. Правительствай бехктокхам дагабохийталгах, шоай бехктокхамах удачарех. хьалха санна бокъонца долаш параш лархIа ца ловрех тешам да хилара демонстраци а хинна дIаотт.

ХалагIа хулаш доагIа «советски кхерамца» нах чувхабер, цунца сихдаь герзаш халари переговораш тIехьатеттари бакъде. Дунен тIа долаш да — шоана довзаш да уж, — цу тайпара хувцамаш хилар ловш доаца низаш.

ХIаьта уж низаш болх беш да, дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка тешам болийтача процесса никъ бехкар духьа.

Укх тIеххьарча шин шера Советски Союзо кхайкаьй практически герз дIадаккхара массадолча дешаех йола предложенеш. Даим тхона хьахоза жоп: дика да, цхьабакъда, Советашка шоаш яхар гIулакхашца бакъдайта.

Аз ишта аргда, реалистически политика духхьал тхона нийша Iац. Из эш ерригача паччахьалкхенашта, дерригача халкъашта, цу даькъе американскичоа а эшаш. ХIаьта цо дIадех эггара кIезигагIа дале а, кхыча оагIон предложенеш цIенхаштта лархIар — уж мел конструктивни я, партнера хьашташ, общественноста хетар, Iилма выводаш мел мисел кхетаеш я хар. (ТIоараш тох). Мичара! Тха инициативашта жоп луш тхога хьакхоач е сихха ак алар е къаьнара позицеш шеко йоацаш бакъяр. Долче, укхаза политике долча бакъдолчунца дерригa вIаштIехьа дац. ХIаьта машара эшари цо дIадехари хаьдла долча гIулакхий политика я.

Малхбоаленон Малхбузенон дIа-хьа леладеча гIулакхашка хьадеш дарн дувцари мишта вIашкадоагIаш да долча тайпара хьежача, хьахулар малагIа сурт да?

Советски Союзо, кердача тайпара уйла ярца хьалхле а лелаеш, ший политика хьаю сихдаь герз хьадар соцадар, ядерни герз дIадаккхар, дунен тIара хьал унахцIена дерзадар духьа. ХIаьта ВIашагIкхийттача Штаташа дIахо а герза низан тIема къовсам лоаттабара сфера шерьяран, цунца космос а йолаш, ставка ю.

Советски Союзо 18 бетта ядерни тохкамаш дара йола духхьал шийгахьара мораторий лелаьй. Из дешаш а доацаш, гIулакх да. США-с а гIулакхаца жоп делар — Невадера эккхамаш алсамдахарца.

Советски Союзо 1986 шера 15 январе дIакхайкайир ер бIаьшере чакхйоалаш ядерни а дукха нах боабу кхыдола а герзаш доахашдоахаш дIалахара программа. Фу жоп дар тхона деннар? — ядерни герз доацаш машар вIалла хила йиш йолаш бац, из — утопи я, юха а «ядерни юхатохара» шоаш тешаме хилара дув бнар.

Оаха соцадаьд химически герз хьадар, из дIадаккхара завод хьалъеш а доахк. Из, дешаш а доацаш, гIулакх да. (ТIоараш тох). МалагIа жоп лу НАТО-с? — бинарни герз хьадареи из дIаотталареи планашца.

Духхьал Советски Союзо ше партнерий саготонаш кхетае кийча йолга гIулакхаца дIахьокхар бахьан долаш, тешам болийтарах йола Стокгольмски конференци дикалгахьа ерзае аьттув баьлар.

Оаха де аьнна хьалхадаькха Рейкъявикера вIашагIкхетар герз дIадаккхара дешашка исторически хувцам бе йиш йолаш дар. Цхьабакъда, драматически диалог, договор а оттадеш чакхъяланзар. Керттера гIа па боаккхаш бисар. ХIана аьлча, США-на «седкъашкарча тIемашта» кийчо яра, тIема-стратегически даькъе Советски Союзагара совле яккха гIертара ак алар дар из.

Мел гIар-тата латтар тIахьожамах, — из-м дIахододаш а да. Советски Союзо дуккхача наха хьалхашка а переговораш еча хана а эггара цIенхаштта дола тIахьожама гIулакхаш кхайкадир, царца дунен халкъашта юкъерадараш а моттигашкара инспекци а йолаш.

Фу дир Малхбузено? Юха а — тIахьожамбар лоархIаме гIулакх хиларах дола дешаш. ХIанз царна тIехьа доагIар шоай доалахьара тIема бизнеси кхычар территоре тIара базаши цох лораяра хьакъехьара чулоацам бола цIенхаштта доаца хабараш.

Юкъера кхетар дола ракеташ Рейкъявикерча «пакетацара» дIакъоастае, аьнна общественносто, политически деятелаша, Iилманхоша тхоашка дехар дича, оаха гIулакхаца жоп делар: тхо из гIа баккха раьза хилар. Цул совгIа, Европера оперативно - тактически ракеташ дIаяха а раьза хилар. Дуккхача бетташка го тийсачул, «дийцачул» тIехьагIа натовцаш дикагIча оагIорахьа дола жоп дала гIерташ санна дар гIулакх. Цхьабакъда, заявленешка а дипломатически наькъашка гIолла а ду къамаьлаш дегабуам байташ да. Юха а, хьалха цкъа мо дуккхаза хиннача бесса, политически боарам тIа Москваси Вашингтонеи оттадаь хинначох юхабовла гIертилга да вайна гуш. Юха а тхона хьалхашка оттаду цхьатарра йолча кхерамзлеи принципаца хийра дола дIадехараш. Ядерни герз дIадаккхара хьалхара соглашени яра духьале еча боккъалгахьа баха йиш йоацача милитаристашта хьалхашка корта беттаро хьахьокх американски администраци милитаристски группаех чIоагIгIа тийша йолга.

Июне нийсса шу дизад Варшавски Договора мехкаша будапештски инициатива кхайкаьйча хана денз. Цар хьалхадаьккхар Атлантикера денз Уралага кхаччалца массазарча герзехи герзашцарча низехи дола дешаш къоастаде переговораш а яь. 90-гIа шераш дIадолалуш уж шаьнкхе а тайпа диьлагIа даькъа кIезигдеш барт бе, цул тIехьагIа уж кхы а дукхагIа кIезигде. Цунна жоп луш НАТО мехкашка массазара, герзаш хьадара а эггадаьха тоадара а дукхагIа ахча дIадахийта дезилга шоашта эшаш хиларах дола къамаьлаш дувца баьлар.

Бутт хьалха Берлине хиннача Политически консультативни комитете Варшавски Договора доакъашхоша хаьддала дIайовзийтар, ядерни санна, ишта моллагIбола а тIом ца хилийтара йола шоай тIема доктрина, из тIаерзаь я герзийи герзашцарча низийи боарамаштеи характераи корта болаш доазув оттадара, духхьал оборона гIулакхашта лаьрхIа хила еза из. НАТО цар тIахьийхар лакхача боараме шинна блока доктринаш ювцеи вIаши нийсъеи цаIаш вокхарна тIалатара аьттув хургбоаца тIема-технически таро дIаяккхара барт бе. Корта болаш жоп деннадац тхона. ХIаьта Советски Союз массазарча герзах совле йолаш я яха къамаьлаш чIоагIденнал.

Самардийнахьа хоржама участке журналисташца къамаьл деш аз аьлар, СССР-о герз дIадаккхара никъ лохаш дIахо а реальни гIулакхаш дергда, аьнна. Цхьабакъда, эшаш да Малхбузехьа болча тха партнераша а цхьацца хIама дар, тхо мел сатоха могаш да хьажар духьа тхогара керда дIадехараш хьадагалувца а ца гIерташ. (ТIоараш тох).

Ишта да-кх этта хьал. Ишта да-кх дешаши гIулакхаши. Со из ала дезаш вар шуга, хIана аьлча, машар бахьан бола моллагIа болам хьакъоастабе йиш яц хьалхарча юкъа хиннача тIема кхерама хIара «конкретиках». Духхьал из бахьан долаш, машареи тIемеи тараза тIа иштта мах айбеннаб Iилманхой, лорий, хиннача бIухой профессиональни организацей. Цар компетентносто аьттув беннаб царна хIанзарча низий оттаме дIаяккха йиш йоаца фактор а хинна дIаотта.

Дунен политика, ала йиш я, перестройка тохкамах чакхйсалаш я, аьнна. Цу перестройка, тхачун санна, дукха ба из могаерашн дег тIара цун оагIув хьаллоацараши. Дуккхабараш тIахьийхаб цо цIенхаштта уйла яра.

Хьамсара доттагIий! ЦIаккха ца хиннача бесса шун конгресса доакъашхой шерача а сий долча а состава тешал ду кхалнах машара цIенхаштта тIехьабаьннилга. ХIаьта уж — Iалаьмате боккха а дог ураоттаду а низ, кердадари хозадари хьакхолла низ. (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Цо чIоагIбу машар утопи ца хиларах бола тешам. ХIаьта нагахьа санна вай, Лаьттан тIарча маIача нахеи кхалнахеи, хьинаре а цхьан дагара долаш а къахьеге, вай из цхьаккха шеко йоацаш лора а бергба! (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Хьамсара госпожа Фрида Браун, хьамсара конгресса доакъашхой!

Цхьан хIамах шеко йоацаш теша мегаргда шо — советски нах машари халкъашта юкъера доттагIали чIоаггIа дезаш хиларах. Сона ловрa, из уйла а йолаш шо Москвера дIадахар а из уйла шох цIаккха дIа ца къастар а. (ДIаьхдаь тIоараш тох).

Шун болaмо а шун конгрессо а толам баккхар лов сона! (ЧIоаггIа дIаьхдаь тIоараш тох).

ПАРТИЙНИ ВАХАР: БАЛХА СТИЛЬ

КЕРДАДАР—КЪАЬНАЧА IАЬДАЛАГIА

БIарчча хьаийцача Шелковской районе кхоачашъяьй дIадахача шера а укх шера хьалхарча квартале а юртбоахама продукци арахецара, из маьхала яккхара заданеш. Цунца цхьана дукха проблемаш я хIанзчул тIехьагIа къоастае езаш а. Ала йиш яц КПСС райкомо, юххьанцарча парторганизацеша района экономика сихха дегIакхувлара, къахьегамхой вахара а быта а хьалаш тоалара, наьха сакхетам лакхбара де дезар ду, аьнна. Эргалонаш елга сихдара дукха таронаш юс пайда ца эцаш. ХIанад из иштта, фуд новкъадар?

КПСС XXVII съезде теркам тIабахийта дийцар перестройкахи парте кадрови политикахи. Хоадам боллаш аьлар: кадрови политике ленински принципаш йоацаш эргалонаш юлургъяц. КПСС Шелковской райкоме цу дешах кхетац ала йиш яц. Кадраш хьахоржилга, уж балха тIа дIанийсъелга, царна кхетам лулга дувц райкома пленумашка, активашка, бюро заседанешка. Цхьабакъда, дувцар пайдана дац, из кхоачашлеш деце. Райкомо кадрови болх партийни принципиальность а йолаш чакх ца боаккхилга хьахьокхаш дукха масалаш доаладе йиш я. ТIатеIIа болх бац района экономике, социально -культурни вахаре дола кхоачамбоацараш дIадахара. демократи, социалистически самоуправлени, гластность дегIакхувлара. Цу хьакъехьа цIенхаштта кхоачамбоацараш долга хьахьокха масал а доаладергда. Дукха ха я центральни районни больнице унахцIена доаца морально - психологически хьалаш дола. Из иштта долга хов района кулгалхошта, цхьабакъда дош къоастадара ер ма дий ала корта а болаш, даь хIама дац, юкъе а гIерта дисар а чоалхане даьккха деце. Дукха дийцачул тIехьагIа больница керттера лор Г. Мамцев балхара дIаваккха лаьрхIар укхаза. Цхьабакъда, колективага хоам бинзар фу бехк ба цун, фу бахьан долаш балхара дIавоаккх из, аьнна. Дош района кулгалхой кабинеташка къоастадир юххьанцарча партийни организацега, коллективага ца хоатташ. ДIахо хиннар а цхьаккха дича а доагIаш дац вай вахара нормашца. Фуд, малад па ховш йисача коллективо шоай хинна кулгалхо райсовета депутаталла кандидат харжа оттаву, дуккхача кандидатурашта юкъера дикагIа ва, аьнна могаваь.

Из дезадаланзар района кулгалхошта. ШозлагIа собрани а йий, депутаталла кандидат хержача шоашта бакъахьа хетача кандидатура цIи йоаккх. Цох а хIама хиланзар. ШозлагIа а депутаталла кандидат харжа оттаву Мамцев.

Райбольница коллектив раьза яц керда хьожаваьчоа. Болх во барах массехк административни взыскани йола саг оттаваьв йоккхача коллективана кулгалде, наха хетар теркал а ца деш. ХIанад из иштта?

— Демократи доал деш хила еза! — Иштта дар КПСС РК секретара Л. Дьяченкос цу хаттара денна жоп. Балха стиль ше ма ярра цу дешаша хьахьокх, аьнна хет.

ТIехьагIа гучадаьлар предприяте е совхоза хьалхарча кулгалхоех цхьаккха а саг болхлой коллективо хержа укхаза моттиг йоацилга. МоллагIча рангах бола партийни а боахамий а кулгалхой хоржилга могадеш йола парте ЦК рекомендацех вIалла шоашта ца хезача санна багIа укхаза.

Дукха ха яц районе кадрови дош дувцаш парте райкома пленум хинна. Парте райкома хьалхарча секретара В. Борискина доклада тIа да укх тайпара дешаш: «Ла йиш йолаш дац цхьаболча кулгалхоша яь нарушенеш къайлаоахаш моттигаш хилар, законо дIадехар ца деш, уж къайлаоаха гIертар». ЧIоагIа нийса аьнна дешаш да уж. Де дезар — принципиальность а йолаш, уж кхоачашдар. Халахете а из таац района кулгалхошта. Цхьа масал доаладергда вай. Ши шу даьнна Iийнадац И. А. Руднева — района электросетий начальника — леладеча нийрчача гIулакхех, массанена бага а даха, районе дувца. Шийга кхаьчача гIулакхах пайда а эцаш, Ленина цIерагIча колхоза чотагIа кхаь шера гаргга электроэнерги йоагаяьй цо. боахама 3 эзар сом гаргга зе а деш. Ше даь зе юхаметтаоттаде ца тугаш из духьала ваьнна хьувза ши шу дала доалл. Района масштабага диллача доккхача гIулакха тIа волча коммуниста даьча зуламах яздаьд «Строитель коммунизма» яхача районни газето. Из дош тохкаш хиннай колхоза ревизионни комисси, района халкъа тIахьожама комитет, административни органаш. Массане а цхьатарра яь вывод: И. Руднев къуваа, из уголовни а партийни а бехктокхаме оза веза. Цхьабакъда, Руднев-м хих воалаш хи гIадам ца кхийтача санна дIахо кулгалдеш ва. ХIама динзар цунна дIадахача шера цун бехках ши саг токо вийча а. ХIанад из иштта? Мичай ювцаш йола партийни принципиальность? Техкача гучадоал зуламеча наькъа тIа ваьнна коммунист бехктокхаме ца озийтар райком ше йолга. Цу гIулакха дола документаш чудола папка, чIега а белла, райкома сейфа чу дIайилла улла шоллагIа шу да.

— Со сенна бехке ю оаш, — йоах юкъарча отдела заведующе А. Романовас. — Кулгалхоша сайга аьнар даьд аз...

Папка дIакъайлаяккха аьннар хьалха хинна парте райкома хьалхара секретарь В. Табацкова я, цхьабакъда керда венар а хьежавац ерригача района массехк шерара дувца дош къоастаде. Лакхера команда ца елча, кулгаш дийхкача санна, багIа вожаш а.

Партийни балха тIа перестройка ю ала мегаргда, нагахьа санна партийни организаци парте лини вахаре чакхъяккхара хадданза къовсам лоаттабеш яле, ший балха формаши методаши эргайоахаш, керда дар лохаш из яле, идеологеи вахареи бувзам чIоагIбеш, сага сакхетам лакхбеш из яле. Хьожаргда вай Шелковской района партийни организацеша фу ду балха формаши методаши эргаяхара, керда дар юкъедоаладара.

Района цхьан партийни активе коммунисташа чIоагIа сагота а болаш, белгалдаьккхар тIеххьарча хана идеологически болх лаьгIбалар. Вывод иштта яр: идеологически балха тIа еш йола эргалонаш кхоачам бе йиш йолаш яц. Баккха беззача бесса болх вIаштIехьа па а боаккхаш. заседанеш. собранеш еш, тайп-тайпарча инстанцешка информацеш дIа-са хийташ ха йоаю... Из къамаьл хинна 5 бутт баьннаб. Фу хувцаденнад цу юкъа?

Къахьегамхошта интернациональни. патриотически. атеистически кхетам лулга дувцаш района массайолча парторганизацешка собранеш чакхъяьннай. Мел лакха я цу партсобранеи эффективность, мишта кхоачашъю укхаза белгальяьха мероприятеш? Цу дешага хьожаш хилар тхо Гребенскойи Виноградни партийни организацешка. ХIанз хьагучох, ала йиш яц боахамий гIулакхашта цар кIезиг-дукха а влияни ю, аьнна. Перестройка еча авангард хинна дIа ца отташ, боахамий кулгалхоша даьчун констатаци а еш, хьайоагIа уж, кхыметтел партийни документаци а нийса ца леладеш. Укх шера чакхбаьннача пхе бетта оттадаь цхьа протокол мара дацар Виноградни совхоза парторганизаце. «Гребенской» совхозе а кхы дикагIа дацар из гIулакх. Укхаза тIеххьарча кхаь бетта хиннача партсобранеи алхха цхьа протокол дар. Ма дарра аьлча, из а дацар дувцар. яхар фуд ховргдолаш. Бицбеннабар» кхыметтел ден повестка протокола тIа IотIаязъе а.

«Гребенской», ерригача районе санна, бахаш, къахьегаш ба дуккхача къамех бола нах. Партийни организацеша беча балха юкъе къаьстта моттиг дIалаца еза къахьегамхошта интернациональни кхетам баларо. Совхоза партийни организаце кIоаргта чулоацам болаш бац из болх. Ювцача собране доклад яьча партбюро секретара Н. Овчарова, пренешка къамаьл даьраша станице бахача наха юкъе доттагIал чIоагIдарах, негативни йолча явленеех дувцанзар. Республике масса мурдий тоаба я, цар мел зе ду дувцаш дIайоленна собрани керттера теркам боахама гIулакхашта тIабохийташ чакхъяьлар. Белгалдаккханзар хоадам боллаш де дезар. МалагIа пайда лу цу тайпарча собранеша? Цхьаккха а лац, мероприятеш чакхъяхай аьнна каьхаташ ца яздой.

Района къахьегамхоша дог раьза а долаш, тIаэц экономике, духовни вахаре еш йола перестройка. Наха кхетадаьд бригадни подрядагIа, хозрасчетах шоашта а Iаьдала мел боккха пайда боал. Партийни организаце декхар да эргалонаш яра новкъарле еш мел дар дIадаккхар. Укхаза а нийса позици лаьцаяц «Гребенской» совхоза парторганизаце. Тахан администрировани еш , командаш телаш дац боахама доал, керттера дар — экономика, экономически расчеташ, Къахьегаш боахкачарна доагIар дIадала деза, оттадаьча договора тIа белгал ма даккхара. Из принцип телхаеш моттигаш хиннай совхозе. Соахка комсашта Iунал деш № 3 йолча бригаде 3 эзар сом гаргга кходаьд, цох 70 процент болхлошта доагIар. Цхьабакъда, из дIа-м деннадац. ХIана?

— Комсаш хьалъехкаш оаха лаьрхIа хинначул дарегIа йола тIирг дIаяхийтай цар. — аьлар партбюро секретара. — ШоллагIдар списани яь хинна купорос техай обработка еш.

— Хьувкъама зе даьд цар?

— Даьдац. ХIаьта а...

Партийни кулгалхочо яхац болхлоша дикача дай хьисапе доал даьд боахама, ца доагIача дIа а ца ухийташ, халкъа рузкъа кходаьд. Пайда эца мегаргйола купорос дIакхессачаргара, еза материалаш ца йоагIача дIаухийтачаргара хьа а даьккха болхлошта доагIаш дола ахча дIадалара де дезар даьдац. Цудухьа ба болхлой раьза боацаш.

— Дош аьннача хила деза, — аьлар цу бригаде болх беча З. Ахмаджанова. — Харц лувш хилча болх бе а дог дагIац.

Нийса лув из. Хозрасчетни бригадни подрядагIа доала доккха беркат да боахама доал де нах юкъеозилга, къахьегама овсарле лакхъяра, рузкъа кходара, техника лораяра массане а цхьатарра йоакхо елга. Из ба перестройка чулоацам. Цох ца кхеташ е кхеташ е кхета безам боацаш а ба укхаза. Къаьнарча, мичча бесса даьр могийташ хиннача уйлаша кердадар хьаэца мукъавалийтац партийни организацена керте латтар.

Шаккхе секретарь —Виноградни совхоза П. Лавренко а, «Гребенской» совхоза Н. Овчаров а — низагIа шоашта начбелла бала хеташ ба партийни балхах.

Ира латт районе наха чубаха цIенош, культурно-бытовой лоархIам бола объекташ хьалъяра дош. ДIадахача шера райцентре 30 квартира мара хьалъяьяц, хIаьта фусамашка хьежаш аргIагIа 120 дезал ба, ха дIахо ме йола уж дукхагIа а хул. Фу ду района партийни организаце из проблема къоастаяра? Цу гIулакха лаьрххIа программа тIанийцай районе. Цхьабакъда, хIанз мо мара болх ца бой ханнахьа кхоачашъяьяргъяц из. ДегIаахац укхаза боахама хьисапе гIишлош хьалъелга, хьахийца дукха средстваш юс пайда ца эцаш. 1987 шера хьалхарча квартале гIишлош хьалъяра планаш кхоачашъяьяц «Старощедринский». «Бурунный», «Каргалинский» совхозашка, кхыча боахамашка.

Кхы дикагIа болх беш яц гIишлош хьалъю специализированни предприятеш а. Хьаэцаргъя вай Шелковской МПМК. Лоха я укхаза производственни а къахьегама а дисциплина, каст-кастта балхара дIабувл нах. Цунга хьежжа я къахьегама овсарле а. ДIадахача шера кхоачаш ца еш йисай генподрядни балхий план, кхы дикагIа лелац гIулакхаш укх шера, балха тIа дукха брак хул. МПМК бехкагIа дукха гов кирпични завода реконструкци елга, даьдаьннар а юхатоаде дезаш хул. Цхьан цеха тхов туллаш харцахьа IотIаехкай Iоакъош, юха йохае езаш я пресс дIаоттаяра елла лард. Брак тоаеш дукха ха, паччахьалкхен средстваш йоаю. Малав уж нарушенеш ярах бехктокхаме эзар, фу деш я партийни организаци уж кхоачамбоацараш дIадахара? Партбюро секретара заместителa А. Радуева партийни документаш хьалхашка дехкача хетар укхаза мукъагIа болх дика бу, аьнна. Ший ханнахьа ю партийни собранеш, лоархIаме да дувца увттаду дешаш а. Цхьабакъда, царех боала пайда хайра бац, дукхагIдола хIамаш моттийта леладу. Хоадам боллаш дувцап болх тоабарах, хьалхашка латтача декхарех, хIаранегара доаггIар хьадехац. Цхьайолча собранеи протоколашка хьежача, дош дийцад ала уж ца йой, кхы ала хIама дац. Хьаэцаргъя вай укх шера 25 феврале хинна партсобрани. ЛоархIаме я цун ден повестка: коллективана интернациональни, атеистически, кхетам лулга тоадар. Собране доклад яьча е партбюро секретара А. Редькос а е пренешка къамаьл даьча коммунисташа а дувцанзар шоай коллективе долча кхоачамбоацарех, вокх парторганизацей собранешка санна республике 280 мурдий тоаба я, 8 эзар гаргга мурд, «дикача цIенах» ваьна 430 саг ва, аьнна тIагIолла обзор яр мара. Диццелар шоай коллектива вахар а. Цох иштта аьлар: «Цу тайпара йола элементаш вай районе а я, хIаьта уж вай коллективе а яц ала йиш яц... Хадданза къовсам лоаттабе беза царца». Хьанца, сенца, маца лоаттабе беза из къовсам? Цох дувцанзар. Укхаза собрани яьй, аьнна хьахьокха протокол а да.

Белгалдаккха дезаш цхьаькха а да. Районе гIишлош хьалъелга чIоагIа юхатетт бийдал, материалаш ца тоъаш хиларо, къаьстта дукха эш кирпишк. ХIаьта а моттигерча кирпични заводо хьалъечарех, ахаш хIана яц, аьнна яраш республика кхыча районашка дIакхухь. Масала, соахка 266 эзар совгIа кирпишк дIаяхьийтай Грозненски ПМК-1. Ший аргIагIа Грознера бIаь эзараш кирпишкаш Шелковской хьалъувз. Из я перестройка? Иштта ду боахама доал? Цу тайпара Iовдала гIулакхаш леладарах жоп луш саг вац тахан е районе а е республике а. Цхьабакъда, даланза-м дергдац, хIана аьлча цхьанне а бокъо яц халкъа юкъара рузкъа уйла ца еш зехьа доаде.

Юха а дагадох парте Шелковской райкома хьалхарча секретара В. Борискина дешаш: пленумашка, активашка, заседанешка вай дувца дешаш, дийце мара, моттигашка къеста ца деш дус цхьайолча хана. Бакълув секретарь. Гласность, демократи, социальни нийсхо ювцача хана озабезамаш а ца деш, къестаде деза дешаш. ДукхагIа коммунисташ юкъеувзаш, дикагIа кийчъе еза партийни собранеш, хоадам боллаш а вахаре чакхдоаккхаш а хила деза цига дувцар. Коммуниста авангардни лоархIам цун практически гIулакхашца Iалашбеш хила беза. Из да тахан Шелковской района коммунисташта эшар а — мехка чакхдоаккхача кердачоа дIахьалхашка а баьнна дIаоттар.

М. - Б. ЦИЦКИЕВ,
тха спец. корр.

«Фаза-2» яха советскии американскии Iилманхой эксперимент

КАЗАХСКИ ССР. Семипалатинскера бIаь километр гаьна йолча советско-американски сейсмически станце ядерни тохкамашта тIахьожам лоаттабара балхаш дIахо деш да. ХIанз укхаза О. Ю. Шмидта цIерагIча СССР АН московски Лаьттан физика Института сейсмологе отдела сотрудникаши американски сейсмологаши «Фаза-2» яха эксперимент чакхйоаккхаш ба. Дукха ха йоацаш скважинана бIаь метр бурув техачул тIехьагIа иззал кIоаргала датчикаш Iочуяхийтай. хIаьта бункере цун приборни сооруженена монтаж яьй.

СУРТАШ ТIА: болх беш ба сейсмологаш ЧупринингIар Владимири Надеждеи; советскийи американскийи Iилманхой — эксперимента доакъашхой.

А. СЕНЦОВЕИ
В. ПАВЛУНИНЕИ сурташ.
ТАСС фотохроника.

БЕШАМАШ ЙОХАЮ

Бешамашкара комараш, боалаш кхачача юкъа паргIатта бар В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода «Горячка» яхача бешамаш лелаеча товарищества членаш. Бакъда. хьувкъам чуэца ха хьатIаэттача, сатем байра тха. Делкъел тIехьагIа Керда Алды. Черноречье яхача поселкашка бахача дер-дайна лелача кагийча наха, кхувшбоагIараша тха бешамашка чу а лелхаш хIамаш лечкъаю, хаьсаш дохаду. ДукхагIйолча хана уж лел иттех саг волаш группашца. кисашка леладу урсаш. мукхарч. Харцахьа ма лела, совца, царга ала лоархIавеш саг вац. Хаьхо ше а царех кхер. ХIаьта цу деша юстара латт бешамаш лелаерий товарищества правлении моттигера Iаьдали. Укх шера апрель бетта хиннача бешамаш лелаерий отчетно-хоржама собране соцам баьбар, дIайийнна хIамаш кхаьчача хана цахаддаш милице болхлошца цхьана ха дергда, аьнна. ХIанз чакхбоалаш ба июнь бутт а, бакъда, тха товарищества правлене председатель сихлуш вац милицеца бувзам оттабара.

Юстара а яьина лелача бешамаш лелаерий товарищества правленегара доагIар хьадехаш вац В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача завода профкома председатель П. Шульженко а. Предприяте директораца цхьана май бетта заводской РОВД начальникага письмо яздаьчул тIехьагIа, ший гIулакх чакхдаьннарг лоархI профкомо. Бакъда, из дарах бешамаш лелаерий гIулакхаш хувцаденнадац. Е хувцалург а дац, нагахьа санна къуушта, хулиганашта духьала милице болхлошкара новкъостал ца хуле.

В. Реунов, П. Якушин, А. Громыко. Н. Олимпиев, Н. Калайтанов, бешамаш лелаераш.

Сийлахь-боккха Октябри Нохч-ГIалгIайчеи

ВАЙНАЬХА МОТТИ ЙОАЗУВИ

СССР халкъий общественни вахара интернационализаци мишта ю хьагойт вайнаьха метто а йоазоно а

Халкъа вахара ерригa оагIонаш хоалу вайна цун меттага гIолла. Уж гуш хул тайп-тайпарча материальни духовнии культурах бола кхетам бIаьхегIа хиларга хьежжа. Халкъа вахара общественни сфере доккхий хувцамаш хулача хана дикка эргабоал мотт а цун функцеш а. Мотт функциональни дегIабар дукхагIча даькъе цун йоазув хиларга е ца хиларга хьежже хул. Дукха я йоазонца мара кхоачашъюлургйоаца метта функцеш. Цудухьа йоазув хьакхоллар мотт функционально дегIабоалабара, бIаьхегIа бара эша хьал да.

Нохчийн гIалгIайн йоазув хьадара а дегIадоаладара а истори дIаьха да. Нохч-ГIалгIайчен исторически памятникаш тIара догамаш, тамагIаш, кхыйола белгалонаш ширача замалахьарча идеографически пиктографически йоазонца лоархIаш я, хIаьта фонетически йоазув-м VII — IX бIаьшеренера гуржийдар лархIа мегаргдолаш да. Вайнаьха метташ Урарту а Кавказски Албане а метташца бувзамаш долаш хилара тешалаш а да. Бакъда, уж дешаш лаьрххIа тахканза да. Дукха гаьна хьалха доацаш хиннача хIамашца лархIа доагIаш да. XVIII — XIX бIаьшеренашка а хIаьта XX бIаьшере йолалуча а хана вайнаха юкъе Iарбий йоазув доаржадар, дукхагIча даькъе бусалба дина долча гIулакха а долаш.

Вайнаха юкъе кераста ди а цул тIехьагIа бусалба ди а баржаро кIезиг-дукха аттача доаккхар шоай меттала йоазув хьакхоллалга, хIара дино яздаь шоай канонаш (жайнаш) долаш, ди дIабоаржабелга из йоазув довзийташ деш хIама дар. Из деша Iомабеннараша, керда алфавит хьаде ца дезаш, эшаш долча алапашта хьаракаш юкъе а доаладеш, шоай меттала фонетически йоазув хьакхолла мара дезацар. Бакъда, ди боаржабеш хиннараша динца шоай культура а хьакачъехкар им диллараштa, хIана аьлча цу къамий культура а йоазув а дегIадара бала бацар царга. Цу дезача жайнаш тIара таржам делга а «эсалагIа» долча метташца уж дIаяздела а могадацар.

Украинций а, гуржий а, кхычар а меттай общественни функцеш шеръялара духьале еш хинна царизм-м, кагийча къамий, къаьстта вайнаьха йоазув хиннадац, аьнна башха сагота яцар.

XIX бIаьшерен юкъ екъаенначул тIехьагIа вайнаха цаI дола йоазув хьаде гIерташ хIамаш леладир И. Бартоломеяс, К. Досова, Т. Эльдерханова, кхычар. Укхаза къаьстта хьоахаве воагIа эггара хьалхара нохчий метта грамматика хьадаь П. К. Услар. Нохчий йоазув Iомаде аьнна Услара вIашагIъелла хиннача кхийнарий школа хьахьекхар наьна мотт Iомабара мел практически маьхе я из, бакъда, дукха ха яккханзар цо. Из а, нохчийн гIалгIайн наьна меттала йоазув хьакхолла мел гIертар а аьттув бай вусар.

Цхьаккха а тайпа духьале йоацаш яр бусалба дина духовни школаш (хьужаренаш): цар идеологи оалал деча режимана кхераме яцар, цу школашка дуккхача шерашка дийшачарна жайнаш Iодешалга мара цар тIа яздер фуд ховш а маIан де ховш а хилацар. Цудухьа, Iарбий меттала деша ховш дукха нах боллаше, нохчийн гIалгIайн дешар - йоазув ца хов нах лоархIаш бар, хIэна аьлча, вахара практически цхьанна а оагIоня пайдана дацар цар дийцар. Бакъда, наьна меттала Iарбий алапашца ду йоазош-м дар кIезигача наха юкъе лелаш, боахама а кхыдола а гIулакхаш дIаяздеш (керттерча даькъе, хьахулаш лаьттача купечески ноахала дезалашка, наггахьачар каьхаташ - письмош а яздора.

Цу тайпара, Октябрьски революце котало яккхалца граждански тIема шерашка вайнаьха меттала массехк книжка арадаьннадале а, нохчий меттала газет арадувла (1919 ш.) доладеннадале а, дина гома чура арадаьннадац.

Бокъонца нохчийн гIалгIайн литературни метташ массе а оагIонгахьара дегIадоаладе таронаш хьайийллар Октябрьски революци котъяларцеи ленински къаман политика — СССР халкъий метташ а йоазув а функциональнии чураструктурнии дегIадоаладара идеологически кIийле — вахаре чакхъяккха йолаяларцеи. Советски къамий политиках дIаяла йиш йоаца маьже я советски меттай политика. Граждански тIом чакхбаланза, мохк бохабаь латтача хьалашка къонача советски пачхьалкхено шерра дIаболабир Союза дуккхача къамий йоазош хьадареи дешар-йоазув цахар дIадаккхареи болх. Меттай гIулакхашта лаьрхIа ВЦИК-а Президиуме вIашагIъеллар алфавиташта йола Центральни Комитет.

В. И. Ленина кулгал а деш, хиннача парте Х-ча съездо къоастадир къаман вахара хьалашка хьежжа, мехка къамий районашка пачхьалкхенеш а культура а хьакхоллара даькъера парте декхараш, къамий кадраш кийчъяра, сихха Iомабара йола курсаш вIашагIйохкара, тIехьа а ца теташ, де дезараш къоастадир. 30-гIа шераш долалуш хьаю СССР халкъий меттай а культурай а институташ. Цу хана белгалдаьлар керттерча даькъе советски халкъий метташ хьахилар.

Советски замалахьа цхьаццадола метташ дегIадоагIача прогрессивни лархIа доагIаш дола цхьадола хувцамаш хиннилга хьахьокх даьча тохкамаша.

Кхыча къона йоазув долча меттай а санна, вайнаьха йоазон исторе графически ларда массехн этап я белгалъе йоагIаш: нохчий— 3 этап: Iарбий, латински, эрсий алапий лардаш, гIалгIай — ши этап: латински, эрсий йоазоний.

Эггара хьалха гIалгIай меттала кепатеха «Сердало» газета хьалхара номер, арайоал 1923 шера 1 Мае. Нохчий йоазув 1927 шерага кхаччалца «Шахьаба алфавит» оалача Iарбий алапашца дар, латински графика ларда тIа дала 1925 шера доладелар, чоалхане йоаца тексташ «Серло» яхача нохчий газета тIа кепа а етташ, тIехь-тIехьа уж материалаш дукхагIа а хулий таш. Нохчашкахьа из совленагIа йола этап эшаш хинна хилара маIан да исламски идеологе низ укхаза дуккха а дукхагIа хилар а дукхагIбола нохчий Iарбий йоазув ховш хинна хилара.

Бокъонца Iарбий йоазон тIара латински графика тIа довлилга вIаштIехьдаьлар СССР халкъий алфавитий унификаци йича. Бакъда, цу хана советски общество дегIаяра башхалоний бахьанаша хьалхадаьккха, цхьаннегара вокханга далар мара дацар из. Нохчийн гIалгIайн йоазув эрсий графика тIа довлалехьа дикка хьалха даьлар 1938 шера. Цу тIа довлалехьа дикка хьалха денз Советски Союза къона йоазош долча халкъий метташ довзаш, Iомадеш, тохкаш, хIаранена доагI-доагIа алфавит кийчдеш боккха болх бир советски лингвисташа. Къаьстта дика гIулакх карагIдаьлар нохчийн гIалгIайн меттай даькъе, нохчий метта морфологии синтаксиси хьадара доккхий балхаш даьча Н. Ф. Яковлевна.

Цу тайппара, литературни мотт хьахилара а цун нормаш увттаяра а процесс йолча хана боккхача лоархIаме дар ший общественни гIулакхашка диллача цу литературни меттаца бувзам болаш йола интеллигенци хилар. Цудухьа Коммунистически парте чIоагIа йоакхо йора керда советски интеллигенци хьакхоллара.

Вайнаьха йоазув эрсий графически ларда тIа даккхар цхьаццадолча дешашта дикка аьттув болаш хилар: аттача даьккхар нохчаштеи гIалгIаштеи эрсий йоазуви мотти Iомабелга, цунга гIолла эрсий а дунен а культура йовзалга, хьабнийллар юкъерчеи лакхерчеи дешара заведенешка бода никъ. Из бахьан долаш эрсий метто чIоагIа новкъостал дир вайнаьха литературни метташ дегIадоаладеш, дIаьхегIа деш.

Вайнаьха йоазув хьакхоллаш юкъекхийла графикаш нохчийн гIалгIайн меттай оазаш белгалъяра царех цхьаяраш кIезиг - дукха аьттув болаш хиннаяле а. бIарчча хьайицача алапаш а хьаракаш а дукхагIа хиларга а оазаш белгалъяра таронга а диллача эрсий графика (йоазув) аьттув болашагIа хилар гуш да.

Iилма балхаш тIа а публицистике а дуккхазза белгал ма даххара, (масала, «Сердало» газета тIа дискуссей доакъашхоша цкъа дийца а Iийнадац из дош), вайнаьха йоазув тоаде а цхьан кога тIа даккха а дезаш да. Из ше къаьстта дош да, эрсий графика лоархIам боа а ца беш, СССР дахача къона йоазув долча халкъий йоазонна унификаци елга. Из-м, СССР халкъаш къаман - меттай ларде вIаши бувдоахилга а доацаш, керда вахар хьакхоллаш доахка дерригa советски халкъаш мехка экономически, общественно - политически вахаре цхьана къахьегара юкъе а эза, ерригача сферашка вай хьа мел дечоа интернационализаци яра даькъе КПСС дIахьоча стратегически наькъа дакъа а хинна дIаотташ да.

Советски общества вахаре интернационализаци яра белгалонаш хоалу вайнаьха литературни метташ дегIадоаладеча а. Из гучадоал керттерча даькъе шин аспекте гIолла: советски наьха материальнии духовнии вахар цаI хиларца массане кхетаеш йола фонд хьаяр: ший къамани эрсийн ши мотт ховш хилар кIоарглуш а шерлуш а доагIача хьале юкъара лексико-семантически фонд хьаяр.

Юххьанца вайнаьха литературни метташ хьахулача хана уж дIаьхегIа хулар общественно - политически терминологе чотагIа (большевик, коммунист, парти— «партия»), хIаьта иштта керда кхетаде дезача дешаех (яхь — «соревнование», хIайттархо — «ударник», звено, бригада), бытера керда хIамаш (стол, трамвай, автомобиль), социальни вахарера керда хIамаш (газет— «газета», радио, ишкола —«школа», абат — «азбука», кхы дIахо).

ТкъоалагIа шераш чакхдоалача а 30-гIа шераш долалуча а хана геттара сиха йолаелар неологизмаш (керда дешаш) метта юкъейоалаяра процесс, керттерча даькъе нохчийн гIалгIайн вахара производственни, культурни, Iилман сферай керда терминаш (трактор, клуб, театр, кх. дI). Иштта дегIадоагIача нохчийн гIалгIайн литературни метташка ший лар юташ хьаденад царна тIехьара итташ шераш а (атеист, Сийлахь-боккха Даймехка тIом — «Великая Отечественная война», турпал — «герой», телевидени, магнитофон, спутник, интенсификаци, гласность, перестройка и. кх. дI).

Вай метта лексика йIаьхегIа хулаш йоагIа эрсий меттапара е эрсий меттага гIолла дешаш хьайидеш, по вайнаьха литературни метташ дIаьхегIа ду.

Белгалдаккха деза, Советски Союза халкъий метташка хулаш дола хувцамаш цхьан тайпара хиларо уж вIаши гаргаозара, къаьстта вIаши гаргара дола нохчийн гIалгIайн метташ вIаши гаргаозара новкъостал деш хилар.

В. ГИРЕЕВ,
исторе, социологе, филологе Нохч - ГIалгIай института воккхагIвола Iилман болхло, филологически Iилмай кандидат.

Изобретателеи рационализатореи Денга

КЕРДАДАРАШ ЛЕХАРАШ

Аргунерча «Пищемаш» яхача завода къахьегамхоша, 1986 шерен укх шера дIабахача пхе беттан цар еннача 22 рационализаторски предложенеех 15 балха юкъейоалаяьй, хIаьта из бахьанце хинна экономически пайда 40 эзар сом да.

Къаьстта дика рационализатораш лоархIаш ба С. Абазов, С. Сайдулаев, А. Абдулхаджиева, С. Муслимханов, В. Бисултанов, В. Мамедов, Б. Бисултанов, дуккха а кхыбараш.

Электрика С. Абазова кранбалкашта автоматизаци юкъейоалаяра еннача цхьан предложене 2,7 эзар сом пайда бир. Инструментальни участка токара С. Сайдулаева еннача рационализаторски предложене хIара шера 1,5 эзар сом экономически пайда лургба. Из тIаерзаяь я энергоресурсаш, бийдал, материалаш кхояра. Къахьегама овсарле шозза гаргга лакхъе вIаштIехьдалийтар инструментальни участка бригадира В. Мамедова еннача рационализаторски предложене.

Заводе дуккхача хана денз арахецаш да дика кийчдаь «Рационализатор» яха пенгазет, йолаш я «Рационализатора уголок». Производственни отделе дIачуваьннача рационализаторски предложенеех даьнна беркат хьагойташ, цу даькъе социалистически яхье котбаьннарий цIераш тIайолаш, массанена гургдолчча моттиге хьалдетт приказаш. Белгалбаьннача рна материальни а моральни а поощренеш ю.

Халача балхашта механизации автоматизации елга дикка лакхденнад заводе укх тIеххьарча хана. Дукха ха йоаццаш 4 токарно-револьверни ахавтомат, 5 токарни автомат болх бе йолаялийтай. ХIанзле цу гIулакхах хьахинна цIена пайда 10 эзар сома маьха ба.

Производствана техническии эргалонаш ярца укх пятилетка шерашка заводе балха юкъейоалае лерхI числовой программни управлени йола станокаш, турбаш ахйоаха автомат, кхыйола автоматаш.

Къаьстта наха чIоагIа хоатташ долча товарий керда кхо тайпа арахеца доладергда заводе. Цунца дувзаденна Днепропетровскерча СКТБ технически документаци вIаштIехьйоаккхилга дехаш заявка еннай. Уж товараш пластмассови хургда. ХIанз укх деношка хьакхача езаш я кхоъ термопластавтомат. Уж товараш арахецарга дIагIоргбола сметни мах лерхIачох 10 эзар сом ба, хIаьта хIара шера, хетаргахьа, цо лургбола пайда 3 эзар сом да.

Рационализацехи, кхомихьурмати дара тIаберзабаьча балхахи даьнна беркат дувцаш дуккха а факташ я. Царех я мовхьаш тIадоттарен Iодоассадареи санна долча халача балхашта механизаци елга.

Кховзткъеи итт сагах латташ я завода НТО юххьанцара организаци, царех 52 шоай творчески планаш йолаш ба. Берригаш а хIана бац аьнна бола НТО членаш юкъарча вахаре хьинаре дакъа лоацаш ба.

1987 шу дIадолалуш металлопрокат кхояра, кулгашца ду хала балхаш кIезигдара дикагIа йола рационализаторски предложени ялара конкурсаш вIашагIъехкар къонача болхлошта профессеш караерзаяра гIо дар духьа. Уж курсаш 17 саго чакхъяьхар. Цунца цхьана вIашагIъехкаяр болхлошта смежни говзалаш Iомаяра курсаш а. НТО берригa членаш экономически знаней школе дешаш ба, ворхI саг — пропагандист ва.

НТО члений айхха дакъа доал заводе арахецача кхаь изделена пачхьалкхен дикала Знак ялара юкъе.

Иштта, НТО членаша хьинаре дакъа лоац алюминиеви оатхалаш хьаяра керда участок вIашагIйоллача. Дукха ца говш керда технологически процесс — алюминех оатхалаш хьае болалургба цу участке. Цунна лаьрхIа чертежаши оснасткеи кичъераш завода НТО членаш ба.

Тха заводе къаьстта белгалбаьлар укх шера рационализатораш А. Исраилови Х. Ирбагиеви. Цу шинне машиннаькъа тIа платформаш дукхагIа хошаргйола рационализаторски предложени елар. 67376 сом экономически пайда лу шера цу предложене. Из бахьанце РСФСР яйгачеи кхачани машинашъеча министра Исраиловнеи Ирбагиевнеи ахчан совгIаташ делар.

Изобретателеи рационализатореи профессиональни цIей белгалдоаккхаш са цIераш яха безам бар дикагIа болча рационализаторий. Царех ба завода Iилма-технически информаце инженер Р. Эльдарова, технически библиотекарь Ф. Дудугова, керттера инженер А. Вазаев, кхы дуккха бараш а. Цу наьха творчески хьинар бахьанце завода ерригача коллективана карагIдувла дика гIулакхаш дукха да.

Р. ЯКУБОВ,
«Пищемаш» яхача завода инженер.

Наьсарера керда «хьаст»

Нагахьа санна «Сердало» дешачарна дагадоагIе, укх шера март бетта газета тIа укх тайпара хоам бар: Москва — Баку яхача Наьсаре гIолла чакхбоалача асфальта наькъа уллув, юртал арахьа бурув тохаш геологаш боахи, аьнна.

Укх деношка хилар со уж болча. Ийс моттиге техача буроша хи кIедж хьалтохийтай. КIедж низ болаш я. Чам болаш да хий. Лабораторе яьча анализо а хьахьекхад из.

Чукхийтта моттиг я из хин кIедж дIачуерзаьр а.

— Форд билла-м дахкац шо наьсархошта? — хет аз цу вай ювцача «Чечингеологоразведочни» парте № 6 йолча бригада мастерага Ю. П. Удаловга.

— Оаха наьсархошта доаккхар мела хий да, — аьлар мастера. — ЦIена а да. Цхьан секунда 56 литр хий тох скважино. Минута а сахьата а из лаьттан ченашкара мел арадоал ха хала мичад.

Лоацца аьлча, геологически партена Наьсарера доккха хий корадаьд. ХIаьта а хьасташ дакъовлоргдац. Из дуккха а «дарбанегIа» да оал укххаза бахача наха. «Чай цох мара дац оаха».

Удалова бригаде верригаш а 15 саг ва. ЦIераш яха дикагIа барий аьлча:

— Массане а яккха еза, — аьлар цо. — хIана аьлча, тха бригада хIанзлехьа графикал цхьа бутт хьалха а яьнна. Октябра юбилея снйна къахьегаш я.

М. КАРАЕВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ВНР. Дунай яхача додача хина йисте Венгрен Чехословакен цхьана хьалъеча объекте «Габчиково — Надьмарош» яхача гидроэнергетически комплексе балхаш дIахо деш да. Е сурт венгерски берда йисте плотина хьаеш латтача даьккхад. Социализма вежарашка долча мехкаша шортта дарегIара электроэнерги хулийтаргъя. Иштта боккха халкъбоахама лоархIам бола кхыдола декхараш кхоачащдергда.

МТИ—ТАСС сурт.

Лераша Тель-Авиве вуг

Эггара хьалха израильски мафех США дувца болабелар 1979 шера Лос-Анджелеса полицеи ФБР-еи уголовни гIулакхех цаI техкача. Гучадаьккхар, вийна шиъ — океана дехьара хьабаьхка израильски гражданаш, зуламерча махинацей серешка дакъа лоацаш хинналга. Американски пресса яхачох, уж Израила гражданех йолча «уголовни элементай тайп-тайпарча группаша» шоайла вIаший беча тIем тIа байнаб. ТIехьагIо гучадаьлар, Калифорне Iаьдала сатем боабаьча израильски шайкаша лелаеш дола дуккха бIехьа гIулакхаш. Царех цхьанне, йоацаш йолча тайпан цIерехи адресехи фотографически электронни оборудоване йоккхача партешта заказаш а деш, цун боккхача маьхах страховани еш хиннай. Из оборудовани фирмас хьалхе арендовать даьча яьссача складе дIахьош хиннай хIаьта зуламхоша цигара из кхыча моттиге дIахьула а йий страховни компане болхаш хиннаб «лочкъаьяча оборудованех» страховка хьаэца. Кхыболча израильски гангстераша цIераш етташ хиннай страховани яь ахча хьаэцар духьа, е йоацаш йолча фирмай адресех йоккхий партеш товараш а хьанйдеш, тIаккха шоашта банкротство хиларах из дIатардеш хиннад.

Гангстерий зуламе гIулакхаш берригача мехка гIолла даржа доладелар. Израильски мафе зуламерча синдикатий мугIарашка сийлен моттиг дIалаьцар. Чикагора цхьан полицейске йоахар: «Америке дукхача хана денз хьинаре болх беш я итальянски, китайски кубински мафи. ХIанз царна израильски яр тIакхийттай» Цун согато кхетаеш я — из керда нах боабар, хIамаш лечкъаяр, финансови афераш чакхъяхар, спекуляци яр. Масала, Боннано яха цхьа саг керда а лелаяь а машинаш йохкача массехк тика даьща переговораш еш хиннав, уж кIезига доход йола торгови предприятеш эца безам болаш. Цу тайпара «цIена бизнес» израильски мафиозена эшаш хиннай махинацеш еча группаша хьадоаккха «бIеха ахча» дIадахийтар духьа. Цхьабакъда мошенник, полици шийна тIакхувш йолга кхета а даь, дIахьулвалар.

Американски зуламий шеррача арена тIа израильски мафи нийсъялар ший лергIа да. Израиле сионизма идеяшта еча девальваце, тIема психоза, дегIаухача инфляце, хьабе болх ца хиларо цигара нах океана дехьа ираз лаха дезача оттабу. Кхы а дукхагIа израильски гражданаш, къаьстта кагирхой шоай чемоданаш гулъ а еш дерригача дунен тIа гIолла дIа-хьа ух океанал дехьарча «фаьлгий ялсмале» кхача гIерташ. Цхьабакъда, ВIашагIкхийттача Штаташкара къиза вахар дайзача, массе а хIамах дог эккх цар. Даьссача бохчаца укхаза веначоа хьалхашка ши никъ отт: е хьабе болх боацаш лелачарех дIа а кхийтта, моцал а къел а ловш вахалга е шоашта кхерам тIа а тувсаш организованни зуламаш дечар мугIарашка дIаотталга, аьттув баларга дог доахаш. ДукхагIчар шоллагIбола никъ хорж. Царна юкъе кIезига бац арабо-израильски тIемашка гIолла чакх а баьнна саг вер а, Iоажалца ловзар а шоллагIа ремесло а хинна дIаэттараш. Зуламерча наькъо Тель-Авиве вуг...

Гаргалча кланашта юкъе бувзам оттабеча ший хана дикка дакъа юкъедихьар американски гангстерий боссех цхьанне Меир Ланске. Новкъосташа Крошка Меир оала из, къона волча хана цIий Iо а дохийташ дукха гIулакхаш чакхдаьхача еврейски бандашта кулгалдеш хиннав. ТIаккха «Коза ностре» яхача зуламерча синдикате хIама лакх а денна цунна доал дечарех цаI хиннав из. Ха дIа а яха къавенначул тIехьагIа Израиле цIава лаьрхIар цо, хIаьта из цига дика тIайийцар. Цу хана транспорта министр хиннача Шимон Переса океана дехьара вена хьаша ший хоза хьаьь а паргIата а йола вилла дIа а енна, мел эшар а лоатташ ваха Iоховир. Цхьабакъда, ностальгияс воалаваь вацар «дай лаьтта» американски гангстерашта керте лаьттачарех цаI. Цун хIанз керттера уйла ше хьалха леладаь «гIулакх» дIахо дIадоладелга дар. Израиле Ланске дукха къамаьлаш хулар из волча ухаш хиннача «Коза ностри» боссашца, спецслужбай викалашца. Цар израильски мафе зуламерча гIулакхий масштабаш шеръярах, кхы а бувзамаш оттадарах дувцар.

США цIи хеза волча цхьан судахочо Макмиллана израильски лидерашка хьалхе а хоам баьбар: «Нагахьа санна Меир Ланскена а цун новкъосташта а Израиле Iе бокъо лой, шеко яц цар цига организованни зуламий импорт дIайолаергхиларах. Цар проституци, низбар, кхааш телалга, иштта кхыдола зуламаш юкъе доаладергхиларах». Цхьабакъда, цу хоамаца Макмиллан геттара тIехьависар. ТIемашен расови конфликташен морально хIалакяьча, зуламаш дара боарамга диллача США дIаяьлча шоллагIча моттиге йолча цу пачхьалкхене низбар, наркомани, проституци михьаръяьнна дукха ха я. Цудухьа Ланске моттигерча мафиозеца сихха барта вера.

США-ан Израилая юкъерча шеррача политически, экономически, военни бувзамашта, хIанз шин мехко дIа-хьа лелаю зуламерча гIулакхий контакташ тIакхийттай. Цар тахан Израилах йоккхагIйолча американски гангстерски синдикатий филиал лархIа йиш йола белгало тIайийцай. Цунах зуламхой пайда ийца Iац.

Израильски мафе дунен халкъашта юкъерча сетех хьинаре пайда ийбу Тель-Авива спецслужбаша а. Iарбашта духьаларча ший террора глобальни политике «Моссад» яхача израильски разведка каст-каста маьхах оттабаь нах боабаьчарех пайда эц. ООП лидерашта низ барах йолча актай йоккхача списке керттера моттиг мафе зуламерча гIулакхашта дIаяла йоагIа. Тель-Авиво гангстерий новкъосталца тIа а кхувш таIазар ду США территоре тIарча шоашта ца безача наха. Уж ба эггара хьалха Израила экспансионистски политикана духьала бола Iарбех хьабаьнна американцаши ВIашагIкхийттача Штаташка бахаш бола палестинцаши. «Моссада». хетачох сионисташ шоашта кхераме хетараш а боабу. Цул совгIа, тIеххьарча хана израильски террористаш Европе а дукха цIий Iодохийташ дола къиза гIулакхаш чакхдьхад. Израильски спецслужбашца цхьана болх беш бола террористаш уж акцеш Iарбаша чакхъяьхай ала гIерт, антиарабски кампани хьалхьоаяр духьа.

«Израильски мафи — из къуйн нах боаберийн шайка хинна Iац, — белгалдаьккхар палестински лидерех цхьанне.— Из спецслужбаша пайда ийбеш йола дика вIаштIехьъяьккха политически синдикат я. ХIаьта цунна кулгал Тель-Авивера ду».

Виктор БАШКИН,
(АПН).

Израильски самолеташи вертолеташи хадданза Ливана фегарча доазоне бокъо йоацаш тIехъювл. Дукха ха йоацаш Сайда яхача къулбехьен Ливана городан цун юхе ядача полестински лагерaштен го баьккхачул тIехьагIа, фегарча пираташ Айн Аль-Хильва яхача лагера бомбаш чуйиттай (сурта тIа). Цига 50 совгIа цIа дохадаьдар. Цига вийна а човнаш яь лозаваь а 35 сагвар. Укх шера духхьал израильски авиаци тIалатарах маьршача нахах 200 совгIа сага човнаш а яьй, ве а вийнав.

А. ЖУДРО сурт. (ТАСС).

ГУРЖЕГIЕНИ МОЛДАВЕИ МАСАЛАГIА

Барселона эггара белггалагIара моттиг—Гув Монтжуич. Цун буххье я цхьан хана фордан бухте чувоала моттиг лораеш хинна йоккхий топаш латташ йола къаьнара крепость. Цун босешка шерра дIа-са яьржай баьццарча гаьнехи котIаргехи хьалийза паркаш. Укхаза я иштта йовзаш йола «Тамашийна фонтан» а — музыка а локхаш, тIадамий бесаш хадданза хувцаш бола хин цхьарал.

ХIаьта Монтжуича юххе, Испане майдана уллув, лакхха хьалъяха латтар ший архитектурни чулоацамга диллача шиш болаш йола, Каталония яхача провинце столице хIара шера чакхйоахача Дунен халкъашта юкъерча ярмарка павильонаш. Ярмарка кхыча дуккхача мехкий доакъашхой байракхашта юкъе лакхача флагштока тIа михо духхьашха лестаеш яцар вай пачхьалкхен цIе байракх а. Бакъда, ярмарке дуккхача хана денз дакъа лоацаш бараша тешал ма дарра, хIанзалца цIаккха хиннабацар советски павильоне селлара дукха нах, цIаккха даьдацар отзывай книжка тIа хIанз миссел йоазош. Цох дIакхетаве хала дац. Дерригача дунен тIа а санна, хIанз Испане боккха теркам тIаоз СССР-е хулаш латтача процессаша. Моттигерча радио, телевидени газетийн лексиконе чIоагIа юкъеденнад «перестройка» яха эрсий дош. Латински транскрипцегIа язду из газетийн журналийн оагIош тIа. ХIара дийнахьа эзараш нах ухар ярмарке эггара йоккхагIа йола экспозици йолча советски павильоне. Ерригa хьайицача, хьайийллача площадкаца цхьана цо дIалоац шиъ ах эзар квадратни километр майда, хIаьта цига я йиъ бIаьннел совгIа йоккхий экспонаташ. Царна юкъе специалистийн гIулакхерча гIозарий викалийн теркам тIаэзар, масала, токарни станока база тIа «Красный пролетарий» яхача московски завода арахийцача роботизированни комплекса. «Руапапель» яхача цхьан испански фирма президента къаьстта теркам тIаэзар голограммаша. Экспозици цу раздела кулгалхочунга хавттар цо, малагIа боарам болаш, фу доаккхаш хила йиш я уж, аьнна. Кхыдолчунца цхьана рекламе а пайда эца мегаш я голографи, йоах синьора Ясинто Руас.

Геттара дукха нах гуллу художественни промыслай изделеш ухкача витринана уллув. Укхаза я палехски шкатулкаш, тIехках яь изделеш, цIаста тIа яь чеканка. Юххе латт матрешкаши кхыйола сувенираши йохкаш йола киоск.

— Бакъда, укх шерарча советски экспозице хьалхалатташ йола фактор хилар, — аьлар сога выставка директора Шпаков Валерий Николаевича, — лицензионни темаш, е советски Iилманхой изобретенеш хьахьокхар. Оаха, масала, — йоах цо дIахо. — дийцар фо декъара мембранни технологех. Цунна дола патент хIанзлехьа ийцад дуккхача мехкашка, цу даькъе США, Японе. ХIаьта хIанз цунна теркам тIабахаб испански предпринимателий а..

Выставка цхьан стенда уллув гуржегIен лора а Iилманхочо а Т. М. Шевкулидзес испански коллегашта дIагойт травмашта дарба дара ше хьайийлла керда метод. Хьахоз «Иверияи» «Лаутараи» яхача ансамблей аргIанара концерт дIадоладаларах бола хоам. Социалю чунйнна еш йола беседаши дискуссеши, берригаш а дIатIахьалх йовзаш йолча гуржийн молдавскийн художественни коллективаша выступлени еча йоккха йоацача сценана. Концерт чакхдоаккх моделей Тбилисски ЦIен модаш хьахьокхарца.

— Тха выставка хилар Сийлахь - боккхача Октябра 70 шу дузача шера, — яхаш дувц дIахо В. Шпакова. — Шин республика — Гуржегiени Молдавен масалагIа укхаза баьхкача наха оаха дIагойтар Советски Iаьдал эттача шерашка хинна эргалонаш, цар халкъий къаман белгалонех дийцар.

Выставке бухсоцаш хьахиннар белгалдоаккхар духхьал сделкаш, контракташ яц. Керттердар да укхаза баьхкача наьха шеррача гома вай мохк дикагIа дIабовзийтара цо таро енна хилар. Ер да-кх, масала, отзывай книжка тIа советски павильоне вена хиннача, цхьанне, Бастарди Эктора, яздаьр: «ЧIоагIа цец а ваьна, тамаш еш ва со дерригача доакъошка Советски Союзе хиннача прогресса, къаьстта къоабалъю аз тIехьара шун машара инициативаш, цу наькъ тIара юха ца довлаш дIахо а шо дIаахар лов сона».

Игорь НЕМИРА,
Барселона — Мадрид.
АПН собкор.

БЕРИЙ АХКА

ПАЙДАНЕ САЛАIАР

Ахкан кхаь бетта къаьст-а боккха теркам тIабохийт вай берий салаIар ма хулла дикагIа вIаштIехьдаккхара. Мишта латт из гIулакх вай республике? Цу хаттара жоп дала дагахьа тхо дахар Шалински района Автуры яхача юрта йолча шин пионерски лагере. Царех хьалхаръяр «Хин тоатолг» яхаш яр.

— Хьалхарча сменагIа тхо долча 235 бер денад, — аьлар цу лагера начальника Львова Людмила Вячеславнас. — Уж да Грознера, Шаьлара, АтагIара, ГехтIара, Автурера. Ала деза уж тайп-тайпара ха, сакхетам болаш долга. Цудухьа болх дIаболабе атта хиланзар. Ши-кхо ди даьккхар оаха берий оамалаш йовзаш, салаIара бокъонаш, отряда иллеш, маршировка яр Iомадеш. Дийнахьа сарралца къахьегар вожатеша балха план оттаеш, стендаш кийчъеш, лагера коа лостам беш. Хьинаре дакъа лаьцар из болх беча Грознерча педагогически училищера баьхкача практиканткаша.

— Людмила Вячеславна, дIадахача шера хинначунга хьежача фу хувцаденнад лагере? Мишта латт кхетам балара болх, берашта кхача балар, сайрийнара салаIар?

— Эггара хьалха берий даьшта - ноаноашта дагадоаллачох — кхачах. Из укх шера тоъал дикагIа хиннаб. ХьалхагIа каст-каста хаза йиш яр цу гIулакхна раьза боацача наьха лоткъамаш. ХIанз гIулакх бокъонца хувцаденнад.

Укх шера дикагIа Iалашъяьй лагерь берий ловзаргашца. Уж тайп-тайпара а зIамигача гражданий теркам тIаозаш а я. Кердадараш дувцаш, ца хьоадеш дита йиш яц тхо долча кружокаш вIашкайохкар а. Цар цIераш — «Изобразительни искусство», «КIаьда ловзарг», «Декоративни искусство». Дог раьза долаш доагIа цига бераш.

Хьалхарча сменагIа лагере даьхкача берий цхьадолча деношка хаоттам во хиларах биззача боараме салаIа аьттув баланзар. ХьунагIа экскурси чакхъяккха, лоаман хи чу лувча вIаштIехьдаланзар. ХIаьта а ала йиш яц бераш хIама ца деш, саготдеш хиннад, аьнна.

Массане безам тIаозаш чакхдаьлар иллеген строеген хьажар, «Сакъердаме старташи» эстафетен хилар. Ши-кхо ди мара юкъе ца долаш керда кинофильмаш гойтар, шозза теникий театр дера бераш долча хьоашалгIа, дIадахар зIамига концерташ.

Теркам тIабохийтар бераш къахьегам безаш хьалкхедара. «Автуринский» яхача совхозаца договор а оттадаь, кхаь гектара тIа дIайийннача шекара свеклана оасар дир.

— Мишта вIаштIехьбаьккхаб лагерера болх? ЦIераш яхал дикагIболча воспитателий, вожатей, медицински болхлой.

— Пионерски цIагIа хьалтеха йоалл отрядни план. Цига дIаяздаьл ерригача сменагIа де лерхIар. Цу тIара ха йиш я тахан, кхоана де дезар фуд, малагIа мероприятеш хургья.

ДикагIбарий цIераш яха атта дац, хIанз мара дIайолаеннаяц ахкан сезон. ХIаьта а белгалбаха лов сона лагера физрук, педагогически училища дешархо Махамоеева Лейла, комиссар Питанова Аня, вожатеш Азиева Яха, Валелова Мовлатхан, Суровцева Галина, Агиева Зайнап. Лагера итт отряд я, хIаранена тIахьожам лоаттабеш къаьс-къаьста вожати а йолаш. Мехкарий шоай гIулакх довзаш, берашка дика бIарг локхаш ба.

ХIанз дIайха денош эттад. Бераша дукха ха йоаккх хи тIа. Цо аьттув лу цар унахцIенал чIоагIъе.

Шоллагlа адрес — А. Гагарина цIерагIа пионерски лагерь. Укхаза начальник йолча Голобова Татьяна Павловнас дувц:

— Тхо долча хьалхарча сменагIа кхо бIаь совгIа бер денад, ворхIнегара денз дийтта шерага кхаччалца ха йолаш. Уж даьхкад Назрановски, Малгобекски, Сунженски районашкара. Гаьннара даьхка бераш а кIезига дац. Массабараш раьза ба луча кхачана, лагере яьча ремонтана. Селхан «Сакъердаме сайре» чакхъяьккхай оаха. Дика тIайийцар из бераша.

Юххьанца во латтар лагере кинофильмаш гойтар. Цхьадола картинаш берий уйла тIаозаш дацар. ХIанз тоаяла йолаенна цар репертуар.

Аз лагерашка болх бу итт шу совгIа ха я. ХIанз санна дика цIанкха дIабахабац тха болх. Шеко йоацаш мехка хулаш латта эргалонаш тха балха а хоалуш я. Тахан вай вахарца товргьяц формализм, моттийта ду гIулакхаш.

— Татьяна Николаевна, тхона хов Шалински районе йолча пионерски лагерашта юкъе социалистически яхь йоаржаяьлга... Мишта латт цу хьакъехьара шун гIулакхаш?

— Тхо хьалхарча моттиге хиннад дукхача шерашка, дIахо йодача хана цигара юхадала лаьрхIа а дац. ХIанз сатема сахьат да. Гой, дежурни мара кхы саг вац гуш, берригаш а салоIаш ба. Укх шера денз тхо долча ухаргболаш ба къона дзюдоисташ. Шоаш хьалкхебеча атлеташта ба тренераш Л. Султанови Р. Долтаеви.

Хьалхарча смене 8 отряд я, хIаране ши-ший цIи, илли, девиз а йолаш. Йолаш я ерригача дружина девиз а: «Хьалхашкахьа гIо, хьалхашкахьа хьежа, хьалхаболхарашта тIехьа вусаргвоацаш». Хьалхарча дийнахьа денз шоаш бизза вожатеш хилар хьахьекхад Гапурова Калимата, Серебрякова Ленас, Фурсей Светас, Куциева Лейлас, кхычар. Къаьстта белгалбаха лов октябрятски группай вожатеш Эдилова Таисан, Смирнова Светан. Уж хьожаш дола бераш цIена, шоашка дIаяхар дIанхетадеш хул. Иштта дIахьо оаха ха тайп-тайпара ловзараш деш, Хулхулау яхача хи чу лувчаш, халхараш деши иллеш доахаши.

А. АРСАМИРЗОЕВА.

СУРТА ТIА: «ДоттагIал» яхача пионерски лагере концерт луш ба В. И. Ленина цIерагIча культура ЦIен художественни самодеятельноста вяхалаш.

А. АЙРАПЕТОВА сурт.

Бузуртанова Мовлатхан

КЪОНАЛ

Чехка болар ийца
Бода ды санна,
Ма сиха я хьо.

Са боча къонал.
Лоаман лаьча мо
Ткъамаш доаржадаь,
Йода са къонал.

Са къона шераш —
Са сийрда Iуйренаш,
Ховдалар шоана
ХIанз аз шо лехаш
Мел хала наькъаш ду.

* * *

БIаьстан бешамашка
Мехкарий ашараш екаеш,
Iуйре сийрдаьнна
ЙоагIаш латт.
Хьахоз лаьттано
КIоарга садоахаш,
Мух хьекх цIе зизаш
Ловзадоахаш.
Iуйре йоагIаш латт.
Вола хьо, вола хьо.

Са наьна лоамех
Цкъа мукъне бIарг тоха.
Хьона яйнаяц цIаккха
Ераш мо Iаламан хозленаш,
БIаь шу лаьтта доакхаш,
Хьо вахаш-лелаш.

КЪАРАКЪ

Даьна-нанна воI воацаш,
Вежарашта, йижарашта,
Воша воацаш,
Нийсархошта новкъост
воацаш,
Хийла дика къонах
Маларо ханал хьалха
ДIазваьв Iаьржача вонах.
Сийна сангал сегийташ,
Кура дог дохадеш,
Iаьржа морхаш елхаеш,
Доккха зе шийх хьадоалаш,
Ше ма дарра да из дохьаж.
Вонах ца йоагIаш хьадж, —
Иштта да къаракъ.
Лоралелаш маларах!
Хийла дика къонах.
Дега вас яьккха,
ДIазваьв цо шийлача
вонах.
Лоралелаш сийнача алах.
Дега синпха лаьца, аьча,
Цо дIахецац иштта атта,
Ор чу теха, сийле дIаяьккха
мара.

ФАТА

ДУВЦАР

ЧIоагIа дог даьхалар Аслана массехк ди хьалха цамогаш а хинна, больнице вихьа ший даьда ГIайрбик цIаварга. Дезткъара ваьнна воккха саг хIанзалца ахI аьнна вацар. Цудухьа дарий а хац, берригаш а корзагIбаьнна хьувзар.

Тахан делкъийга маьрдаьна тIехьа а яха чуенача Аслана нанас Миновсе дика кхаъ баьккхар: даади дикагIа а ва, кастта цIавойтаргва а, йоах. Хьал а гIетта, палате гIолла дIа-хьа лелар из, хьалха санна бегаш беш а вар.

Миновсе яхар бакъхилар, шоллагIча дийнахьа цIавера воккха саг. Бе Iаса а йоаллаш, новкъа да IовоагIа даади бIаргавайча, тIехьабиса ког хьалхабоаккхаш цунна духьалведар Аслан.

ЦIагIа мел бараш гIадбаха хьайзар. Гаьнна бийса яххалца баьгIар уж ГIайрбика дувцача сакъердамеча къамаьлашка ладувгIаш. Массарел хьаьрагIа вар Аслан: даьдас аьнна цхьаь цхьа дош диц ца далийта гIертар из.

— Аслан, — аьлар воккхача саго тIеххьара а, — хIанз хьона Iовижка ха хиннай. Юхедисачунга кхоана ладувгIаргда Iа. Вай шиъ, со могаш-маьрша хуле, Iурра юртал ара гIоргда. Аз дувцаргда хьона тIаккха хьа хана волаш сай вахаре нийсденна цхьа сакъердаме хIама.

ШоллагIча дийнахьа ше яхар кхоачашдир ГIайрбика. Сецца цIагIара ара а баьнна, ЙIаьххача улицагIа дIа а баха, аьттехьа дIахьайзар уж. ТIехьашкахьа йисар юрт, хьалхашкахьа хьаеллаелар бIаьстено баьццара ерзаяь, малхо къоагаяь аре. Даде ше сийсара аьннар кхоачашдарга хьежаш, наг-нагахьа цунна бIарахьожаш, доккха са доахаш воагIар Аслан.

— Гой хьона дIа улла ши юрта? — хаьттар ГIайрбика виIий воIага аьрдехьа пIелг дIа а хьекха. — Вайна нийстегIъяр Долакоа я. Вокхох Инаркъе оал. Къиза тIемаш латтар цига Октябрьски революци яьннача хана. Дукха нах байра кортамукъали иразн бахьан.

Цу хана хьога дIагIортташ кIаьнк мара вацар со. СоагIапчара дукхагIбола къонахий деникински эскара духьалъотта кийчо еш бар. Царца вар са да Исапи а. Нагтахьа мара цIенах кхетацар из. бус а дийнахьа а юрта хадеш хулур.

ХIанз - хIанз моастагIий тIалат яхаш дувцар наха. Иштта хьал дар Инаркъе а Долакоа а. ХIара юрта къаьст - къаьста отрядаш яр. Цахаддаш шоайла бувзам лоаттабора цар, цхьабакъда, цхьа йоккха отряд а хинна дIаоттацар. Цхьаннена а хацар малагIча юрта хьалхагIа тIалатаргва моастагIа, цудухьа къонахашта лацар шо-шоай юрт ха доацаш йита. ХIанз а дукхагIбарий уйла ший цIенца, дезалца яр.

Цхьан Iурра напас сомаваьккхар со. — ХьалгIатта, — йоахар цо сога, — моастагIий тIабоагIа ! вайна! ХьалгIатта...

Сихха сай барзкъилгаш тIа а дийха, коа ваьлар со. Итт метр гаьнара хIама ца гуш дикъа дохк доаллар. Тайп-тайпарча оагIорахьара хьахозар паьха цIогIарч.

— Хьаэца геза богаш, тазаш, юрта йисте довлаI — яхаш мухь беттар цхьанне.

Катеха тхоай уйче лаьтта бод хьоккхабеш хинна бога хьа а ийца, зIар дIа а тетта новкъа ваьлар со. Нах болхача оагIорахьа дIаведар. Юртал арадаьлча сайцар тхо. Цхьанне амар дир богехи тазехи дагтара фата тоха аьнна. Из сенна эшаш да айса па кхетадой а, сай мел бола низ тIабахийта бий тIаболабир аз богана. Тешаргвап хьо, мел тамашийна хIама дар из. Хеталора, лоам тIара токхам чубоагIаш мо, лаьтта харцаш мо. Саг гацар сона, цхьабакъда, фата хьахозар, дунен тIа мел волча саго цкъа кIоаргга, накха бизза даьккха са санна.

Кастта сецар тата, Iнмадаш йийшар, сатем эттар. Цхьа ах сахьат даьлча Инаркъе йолча оагIорахьара топий таташ хьахезар. Цох кхеталир оаха дов доладеннилга.

Чувахачул тIехьагIа цхьаккха сатем бацар, сарралца Iо па ховш, цхьацпа деш коа лийлар со. Iовнжача паб кхетацар, бIаргашта хьалхашкара дIалалацар даь сурт, лергашка фатай тата латтар.

Iурра сомаваьлча даь оаз а хеза, сихха метта урахайра со. Согахьа хьа а хьежа, велавелар да.

— Ер вий из моастагIий кхерабаьр? — хаьттар цо наьнага безаме вела а венна.

— ХIаа! — жоп делар нанас. — Вай геза тазаца.

— Вай юрта тIалата боагIаш хиннаб моастагIий, корта а лостабаь аьлар дас. — Цхьабакъда, тата дIахезача. шоашта тIабоагIар боккха низ ба а мотташ, Инаркъегахьа бийрзаб. ХIаьта цига вIашагIкхийттача йоккхача тха отряда тIа а нийсбеннаб. ТIехьа биса ког хьалхабоаккхаш байдар гоавараш, боабаьраши герзи Iокхувсаш. Иштта да-кх берригаш а цхьа уйла йолаш хилча.

Ер я-кх аз фата йийтта моттиг, — дийша ваьлар шийкъамаьл ГIайрбик. — Укхаза веча деррига а сай вахар духьалъотт сона.

Шийна хьалхашкахьа дIахьежар Аслан. Баьццара кхаш дар массанахьа, михо теркадора кIи канаш. ЦIаьхха дагтара етта фата шийна хьахезача санна хетаделар кIаьнка...

М. КАРТОЕВ.

УнахцIенон служба

100 ШЕРАГА КХАЧЧАЛЦА МИШТА ВАХАРГВА-ТЕ

Каст-каста хаза йиш я: бIаь шу даккха безам бале Кавказе ваха гIо. Масала, Абхазе бахача наьха тIеххьара перепись еча хана 90 шерал тIехьаваьннача ши эзар гаргга сага регистраци яьй. ХIаьта цу автономни республикера 548 саго хIанзле шоай 100 шу дизара юбилей езъяьй. Из а 530 эзар саг вахача республике. ХIара эзар сага 100 шу даьнна цхьа къоано кхоач укхаза.

Бакъда, Кавказа беркате миIингаш хинна Iац — нах дукха бахаш къоаношка геттара дика хьожаш, уж теркал беш, цар сийдеш йола моттигаш. Нийсса ах территори Полярни круга тIехьашка шелала полюсе йолча Якуте а ба дукха ха йола къоаной. ДIаяхача бIаьшере Россе арадувлаш хиннача «Северный архив» яхача журнала тIа яздора, якуташ дукха бахаш а, дегI чIоагIа долаш а, бIаь шу даьнна къоаной царна юкъе дукха а хиларах. 1972 шера Киеве чакхъяьннача геронтологий дунен халкъашта юкъерча конгрессе СибарегIа бахача наха дукхагIа ха йоаккхаш йола моттиг Якутех лаьрхIай. Цу республике бахача нахах хIара 100 эзарнена кхо бIаь совгIа ха йIаьха йола саг кхоачаш хилара регистраци яьй.

Абхазе а Якуте а ваха волаш нах дукха бахаш хилара рецепт йовза хьажар со, цхьабакъда рекомендацеш тайп-тайпара яр. Цхьанне цун бахьан лоархIар — городе ца вахаш, духхьал юрта вахар, шоллагIчо — Кавказе морцаш шийла ца хилар, хIаьта аз сайгара тIатохаргда Якуте йIайха хилац, — кхоалагIчо — массе а хана хьалха Iо а вужаш сецца хьалгIетар, вокхо боккха дезал хилар е дезал вIалла ца хилар, духьал хий мара ца мелар, иштта кхыдараш. Цхьабакъда цхьадола хIамаш вIашка доагIар цар. Дуачоа а кхычун а боараме ба уж берригаш, иштта къахьегамца, физически нагрузкащца, дIа-хьа леларца дувзаденна хьинаре вахар хьисап деза царна.

Ший 91 шу даьннача хана «Къабеннача наьха сий дара Ди» белгалдоаккхача дакъа лаца Японе ваха хиннача абхазцаца Михел Аргунаца сай хинна къамаьл дагадехар сона:

—Лоаман феца ца даьха са — йоахар сога Михеласа са доахилга дац. Тха фо хрусталь санна цIена, жа нахча санна дарбане да. Абхазе бетта хьо вахе, диззача шера цхьаккха лазар кхетаргдац хьох.

Аз кхетадаьчох Михела Абхазе нах дукха бахаш хилара керттера бахьанах дарбане фо лоархIар.

—Керттерча бахьанех да — тIатехар цо, — дIа-хьа лелар а. ДIа-хьа лелаш ца хуле са даккха а могаргдац.

ТIехьа тIа аьинар лоархIаме дар. Массанена а ховш да гиподинамии тоам болаш дIа-хьа ца леларца дувзаденна дола бIаьшерен лазар долга. Цу лазара эффективно духьале еча средствах лоархI спорт, цахаддаш чакхйоаха физически культура занятеш, хьинаре дIа-хьа лелаш салаIар. Дукха бараш шоай унахцIено чIоагIйинр духьа адара клубий членаш хул, лыжащца, велосипедащца цахаддаш дIахьа лел. Из деррига а иштта дIа-хьа лелалга эшача къабеннача наха доагIаш дац. ХIаьта малагIча боараме, формашка лела веза? Вешта аьлча, бакъдий-хьогI физически хьинаре хиларо вахар дIаьхдара новкъостал делга?

Цу проблемаех дувцаш Киевски университета профессора молякулярни генетиках волча специалиста Бердышев Геннаде иштта йоах;

—Тохкамаша хьахьокх, дукха вахалга даьгара тIехьенга дала йиш хилар. Цхьабакъда, генашта даьшкара хьадоагIа саго вахаш дукха ха йоаккхилга 40 процент мара дIадоаржаде вIаштIехьдалац. Юхедиса 60 процент дIадоаржадар сага вахара хьисапца, юкъарча физически культураца дувзаденнад. ГIаьле озаро, алкоголо, кIезига дIа-хьа леларо, арахьарча воздействешта духьала дегI чIоагIа ца хиларо, рационально хIама ца дааро, во вIаштIехьбаьккхача къахьегамо, психически ситIар ваккхаро геттара чIоагIа йола унахцIено а толхаергъя, эггара беркатегIа дола даьшкара хьадоагIа саго вахаш дукха ха йоаккхилга соцадергда.

ХIара къоаночунца къамаьл даьчул тIехьагIа со из иштта хиларах тешар. Цар, ховш ма хилара чIоагIал йола маларaш а мелац, гIаьле а озац, массаза болх а бу, уж къабелча а дер дайна ца а багIаш цхьацца деш дIа-хьа лел. Царна юкъе кица а хинна лел деш хIама доацаш вагIача сага мара лазараш кхетац яхилга.

Цхьаболча японски специалисташ лерхIачох хIанзарча сага ший унахцIено лораяра дийнахьа кIезигагIа боле 10.000 гIа баккха беза. Аз къоаношка хийттар дийнахьа иззал гIа боаккха хургбий оаша яхаш. Цар бела а белаш йоахар оахош дийнахьа масса гIа боаккха лаьрхIа дац, оаха, цхьабакъда цул кIезигагIа никъ-м бац, хIана аьлча, Iурра денза сарралца тхо хайна а ца дагIаш дIа-хьа лел.

Никольцы яхача якутски юртара Олесов Еремей 1879 шера ваьв. Са хаттарашта цо безаме жоп телар. Гуш дар из бегаш бара тIера волга. Могаш а волаш укх ханага ше кхачара бахьан хIанз деррига газеташа ма яххара унахцIено вахара хьисап леладар да аьлар цо. ХIаьта иштта, со къавала мукъа а хиннавац. ХIана аьлча аз се мел вах тайге оакхарашта чарахьал леладаьд. Чана духьала эттав. Цунца тоъам болаш физкультура я. ТIатоха деза цо вIалла а корта бохабу малар ца мийналген гIаьле ца эзалген. Ший 69 шу даьлча шозлагIа саг йоалаяьй цо. Сесагаца ялх бер хьалкхедаьд виIийн йиIийи, бераш а, цар тIехье а хьахиннай. ТIаккха мапа къалургва?

ПАВЕЛ ГАЛИН.
(АПН).

Спорта хоамаш

ФУТБОЛ

Ший аргIанара вIашагIкхетар «Тереко» Таганроге моттигерча «Торпедоца» чакхдаьккхар. Спорт дукхаезарашта ховш да из команда зоне дикагIйолчарех цаI йолга. Цахаддаш турнирни таблице хьалхалаттачарца йолаш хьайоагIа из. Цул совгIа, вай команда составе бацар «Терека» дикагIвола бомбардир У. Садаев, А. Шамханов, Ю. Шадиев, РСФСР сборни команда мугIарашка дIавийха А. Зубайраев.

Цхьабакъда, грозненцаш бохаизар. Матч дIайолаеннача хана денз фусамдаьй наIарашта тIагIертар уж. Хьалхарча тайме О. Гладке ши бургац чутехар таганрожций наIарашка.

ШоллагIча тайме бургац чутехар вай команда наIарашка а. Счет 2:1 йолаш «Терек» котъяьлар.

ХIанз турнирни таблице хьалхалатт Краснодарера «Кубань», цун 18 очко я. Цхьа очко тIехьа я вай команда. Белгалдаккха деза, вай команда цхьа матч кIезигагIа лайзалга.

АргIанара ши вIашагIкхетар Грозне хургда.

Статистика езарашта оаха хоам бу зонера кхыдола вIашагIкхетараш мишта чакхдаьннад: «Цемент» (Новороссийск) — «Спартак» (Нальчик) — 1:2. «Кубань» (Краснодар) — «Волгарь» (Астрахань) — 2:0. «Дружба» (Майкоп) — «Машук» (Пятигорск) — 0:0, «Атоммаш» (Волгодонск) — «Старт» (Ульяновск) — 1:0, «Салют» (Белгород) — «Динамо» (Махачкала) — 2:0, «Торпедо» (Волжский) — Сокол (Саратов) — 2:1.

НЕКДАР

Ростове чакхъяьлар РСФСР профтехобразоване система 12-ча спартакиада чотагIа йола яхьаш. Цига дакъа лоацаш яр 70 команда. Хьалхарча моттиге ба Пермски областа викалаш, шоллагIча — грозненцаш.

Къаьст-къаьстача спортсменашта юкъе белгалбаьлар вай мехкахой, республикерча тайп-тайпарча ПТУ дешархой А. Загородний, О. Шилина, В. Анисимов.

А. ИЗМАЙЛОВ.

ШТАНГА

Нохч-ГIалгIайчен столице чакхъяьлар РСФСР профтехобразоване система чотах йола яхьаш. Атлеташ къовсабелар «Динамо» стадиона езача атлетика зале.

Шо-шоай дозала категоре чемпиона цIераш яьхар: С. Халухаева (48 кг), М. Андрюхина (52 кг), Д. Каллова — (56 кг), А. Шабаева (60 кг), М. Сайдулаева (67,5), М. Дашаева (75 кг), Ю. Блажева (90 кг).

Яхьашка дакъа лоацаш яр 17 команда. Хьалхарча моттиге ба Московски областа викалаш. Вай мехкахой цхьа очко царна тIехьа бисар.

Л. АБДУРЗАКОВ.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

25 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйранара зарядка. Мультфильм. Ашараш.
7.30 — «Ха».
8.05 — Сийлахьча Октябра 70 шу дузаш. «В. И. Ленин. Вахара оагIонаш». Телевизионни дукха сереш йола фильм. «Вступая в двадцатый век. 1893 — 1900 гг.». «СибарегIен гаьна никъ». 2-гIа фильм.
9.05 — «БаьцовгIай дуне».
10.05 — «Моаршал да хьога, музыка!».
10.35, 16.00, 17.00 — «Кердадараш».
16.10 — «Шо дех Свердловски оперни...».
17.05 — «..Ялхайтта шу даьннеи бонкхагIеи».
17.50 — «Эргалонаш: — опыти проблемаши». Телевизионни документальни фильмаш.
18.40 — «Са хьамсара Даьхе». Фотоконкурс.
18.45, 23.00 — «Тахан дунен тIа».
18.55 — «Сашка». Моссовета цIерагIача паччахьалкхен академически театра фильм-спектакла премьера.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Бека, пандар».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — Фильм-концерт.
8.50 — «Хий а доагIаргда». Документальни фильма премьера.
9.20 — Концерт.
9.50 — «Вай беш».
10.20 — «Звездочет». Телевизионни художественни фильм. 2-гIа сери.
11.25 — «Сабарде, Iа!». Мультипликационни фильм. 11, 12, 13-гIа выпускаш.
11.55 — Испански мотт. Iомабу 2-гIа шу.
12.25 — «Гуйран бIайха малх». Субтитращца художественни фильм.
13.45 — «Кердадараш».
17.20 — Документальни фильм.
17.40 — «Къахьегама ресурсех дикагIа пайда эцар» (нохчий меттала).
18.10 — «Саги роботи». Телефильм
18.30 — «Госприемка: дикала урокаш» (гIалгIай меттала).
18.55 — Телефильм.
19.10 — «Нохч-ГIалгIайчен ди».
19.30 — Документальни фильм.
20.20 — Спортивни вахар (нохчий меттала).
20.40 — Мультфильм.
20.50 — Киножурнал.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Звездочет». Телевизионни художественни фильма премьера. 3-гIа сери.
22.45 — «Кердадараш».
22.50 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.

26 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйрийнара зарядка. Мультфильм. Ашараш.
7.30 — «Ха».
8.05 — В. Кондратьев. «Сашка». Фильм-спектакль.
10.55, 16.00, 17.40, 19.30 — «Кердадараш».
16.15 — Д. Лондона турпалаш экрана тIа. «Мексиканец». Художественни фильм.
17.45 — Украински халкъа хора концерт.
18.20 — «Мадагаскара баьццара гIайре». Киноочерк.
18.45, 23.10 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Вай беш».
19.35 — Социалистически Къахьегама Турпалца, «Мособлсельстрой-18» яхача треста управляющеца Н. Н. Травкинца концертни студе Останкино вIашагIкхетар.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Кинопанорама».
23.25 — «ЦIе иллеш», «ВурийтталагIа слет». Берлине политически илле фестиваль.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйранара гимнастика.
8.20 — «Цхьана гIа баха сакъердаме да». Фильм-концерт.
8.45 — Документальни фильм.
9.05 — Киноафиша.
9.50 — Английски мотт. Iомабу I-гIа шу.
10.50 — «Сабарде, Iа!». Мультипликационни фильм. 14.15, 16-гIа выпускаш
11.25 — Iилмен вахари.
12.10 — Английски мотт. Iомабу 1-гIа шу.
12.40 — «Гикор». Художественни фильма.
14.00 — «Кердадараш».

СИЙЛАХЬЧА ОКТЯБРА 70 ШУ ДИЗАРА СОВЕТСКИ РАЙОНА ДИ

19.00 — «Эргалоний наькъагIа». КПСС Советски района РК хьалхарча секретара Л. Д. Дзейтовай беседа.
19.20 — «Лоаман мехка нах».
19.30 — «Нохч-ГIалгIайчен ди»
19.50 — Кинозарисовка.
20.00 — «Биса даькъала хийла шун, бераш!».
20.10 — «Йодаш я Ерриг союзни... Советски района «Шатой» яха фольклорно-этнографически ансамбль.
21.00 — «Ха».
21.40 — Союзийн ЦIен колонни зале искусства говзанчий концерт.
22.45 — «Кердадараш».
22.50 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.

27 ИЮНЬ

I ПРОГРАММА

7.00 — Iуйрийнара зарядка. Мультфильм. Ашараш.
7.30 — «Ха».
8.05 — Фильм-концерт.
8.35 — «ХIана, сендухьа». Берашта йола передача.
9.05 — Концерт.
9.30 — «Миллионы Малхасяна». Телевизионни документальни фильм. «Iилмеи техникеи». Киножурнал.
10.00 — «Хьасташ».
10.30 — «Массанена а хIаранена а». Барзкъий ярмаркера репортаж.
11.00 — «Дай-ноаной ди — шоатта».
12.30 — ДIалокх М. Чайковскаяс (виолончель).
12.50 — «Федор Абрамов».
14.00 — «ДоттагIле». Телевизионни журнал.
14.30, 19.50, 00.05 — «Кердадараш».
14.50 — Изобретателеи рационализатореи денга. «Новатораши консерватораши».
15.35 — Сийлахьча Октябра юбилейга. «Историен довргдоаца мугIараш». «Подранки». Художественни фильм.
17.20 — «Гушдар — теша хала дар».
18.20 — Мультфильм.
18.40 — «Эхо». ДIахьор — Г. Шергова.
19.30 — «СелаIад», «Рюю» халхараш» яха халкъа творчества телепрограммай дунен халкъашта юкъера фестиваль. (Япони).
19.55 — «Къамаьл дувца вай...». Аркадий Райкин. 1-гIа дакъа.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Къамаьл дувца вай...». Аркадий Райкин. 2-гIа дакъа.
22.45 — «Цхьа ди мара дац». Илли оал Р. Караклаича.
23.25 — «Кердадараш».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.20 — Документальни фильмаш.
9.00 — Ритмически гимнастика.
9.30 — «Iуйрийнара почта».
10.00 — «Советски патриот». Киножурнал.
10.10 — Дунен художественни культура. С. Т. Аксаков. Вахареи творчестваи оагIонаш.
11.10 — Халхабувлаш ба РСФСР халкъа артистка О. Ченчиковаи РСФСР заслуженни артист М. Даукаеви.
12.00 — Телевизионни театр. А. П. Чехов. «Сагота истори». Телевизионни спектакль.
13.25 — Мультипликационни фильм.
13.55 — КхувшбоагIарашта музыкальни передача.
15.50 — Баскетбольни обозрени.
16.35 — «УнахцIено».
17.20 — «Послесловие». Субтитращца художественни фильм.
19.00 — Тахан — изобретателийи рационализаторийи ди.
19.25 — «Нохч-ГIалгIай кIира».
19.35 — «Сага фактори къахьегама овсарлеи» (нохчий меттала).
20.05 — Хувцамий ха.
21.00 — «Ха».
21.40 — «Вай декхараш». Художественни фильм.
23.05 — «Кердадараш».
23.15 — Яйгача атлетика. Европа кубок. ЧССР передача.
23.40 — Теннис. Уимблдонски турнир. Англера передача.

РАДИО

25 ИЮНЬ

7.20 — «Малгобекси района ялат кийчдераш болча» (гIалгIай меттала).
7.35 — 7.40 — Передачай программа.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Литературни Нохч-ГIалгIайче (нохчий меттала).
8.50 — 9.00 — Ашараш.
11.15 — «Буржуазни пропаганда харцонаш». Исторически Iилмай кандидата Э. Исаева беседа (нохчий меттала).
11.30 — «Ханал хьалхабаьнбараш» (гIалгIай меттала).
11.45 — 12.00 — «Сихдара резерв — ши смена».
16.00 — Передачай программа. Хаоттам.
16.01 — 17.00 — «Шоана, производстве хьалхалаттараш». Концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40 — «Вахари дии». Радиожурнал (гIалгIай меттала).
18.55 — 19.00 — Ашараш.

УКВ

19.00 — М. Динаева иллеш.

26 ИЮНЬ

7.20 — «Юртара Iуйренаш».
7.35 — 7.40 — Передачай программа.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Интернационализм — вай вахара закон» (нохчий меттала).
8.50 — 9.00 — Ашараш.
11.15 — 12.00 — «Нохч-ГIалгIай музыкальни культура историцара» яхача циклацара.
15.15 — 15.30 — «Сийлахьча Октябрана хетадаь мугIараш». Композици (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — «Эргалонаш: гIулакхаши проблемаши» (гIалгIай меттала)
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Хоамаш.
18.40 — 19.00 — «Сатирически микрофон».

27 ИЮНЬ

7.20 — «Доанъара — ялата санна» (нохчий меттала).
7.35 — 7.40 — Передачай программа.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — 8.45 — Хоамаш.
10.15 — РадиоладувгIархой хаттарашта жоп лу Грозненски мехкдаьтта институтa ректора Ю. Л. Расторгуева.
10.40 — 10.50 — Ашараш.
11.00 — «Хьона, Даьхе, салтечун догI».
11.30 — 12.00 — «Эргалоний наькъагIа».
12.40 — «СалоIа минуташ» (нохчий меттала).
13.00 — 13.15 — Реклама.
15.15 — «Эфире я зовне выступлени».
16.00 — «Бригадни подряд почта».
балха тIа». (нохчий меттала).
16.15 — 17.00 — «Кавказа Iуйренаш». Радиожурнал.

Хаоттам

Тахан республике гIоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде —3 —8 метр сиха мух а болаш, фегара температура республике 28 — 33, Грозне — 31 — 33 градус йIовхал а йолаш ха хила мег.

Кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а йолаш, цхьаннахьа наг-нагахьа догIа а делхаш, из ди къувкъаш делха а мег; бе-беча оагIонашкахьара секунда 3 — 7 метр сиха мух а болаш, фегара температура бийсашка 15 — 20, деношка 25 — 30 градус йIовхал а йолаш ха латта тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редакторе заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-80-12, 2-54-04; промышленностен транспортен — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-80-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00352. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2352.